Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy

RAKENNUSHISTORIASELVITYS

SIBELIUKSEN SYNTYMÄKOTI 1834

2018 HÄMEENLINNAN KAUPUNKI: RUUSUKORTTELI – SIBELIUKSEN SYNTYMÄKOTI – KOP – AS OY HÄMEENTORI

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto 4

1.1 Tiivistelmä rakennuksen historiallisesta arvosta 4

1.2 Tehtävän kuvaus, selvityksen sisältö ja pääasialliset lähteet 6

1.3 Yleinen kuvaus, suojelutilanne ja merkityskaupunkikuvassa 7

2 Rakennushistoria 12

2.1 Aika ennen Sibeliuksen syntymäkodin rakentamista 12

2.2 Sibeliuksen syntymäkodin rakentamisen aika 13

2.3 Sibeliuksen syntymäkodin alkuperäisen asun arvoitus 15

2.4 Apteekkarien 1800-luku– Sibelius syntyy vuokrakotiin 18

2.5 Sibeliuksen syntymäkodin museo syntyy modernin kaupunkirakenteen kynnyksellä 31

3 Nykytila, säilyneisyys ja muutoksen sietokyky 48

3.1 Julkisivut ja materiaalit 48

4 Yhteenveto 53

4.1 Suositeltavat säilytettävät arvo- ja ominaispiirteet 53

4.2 Suositukset ja kehityskohteet 53

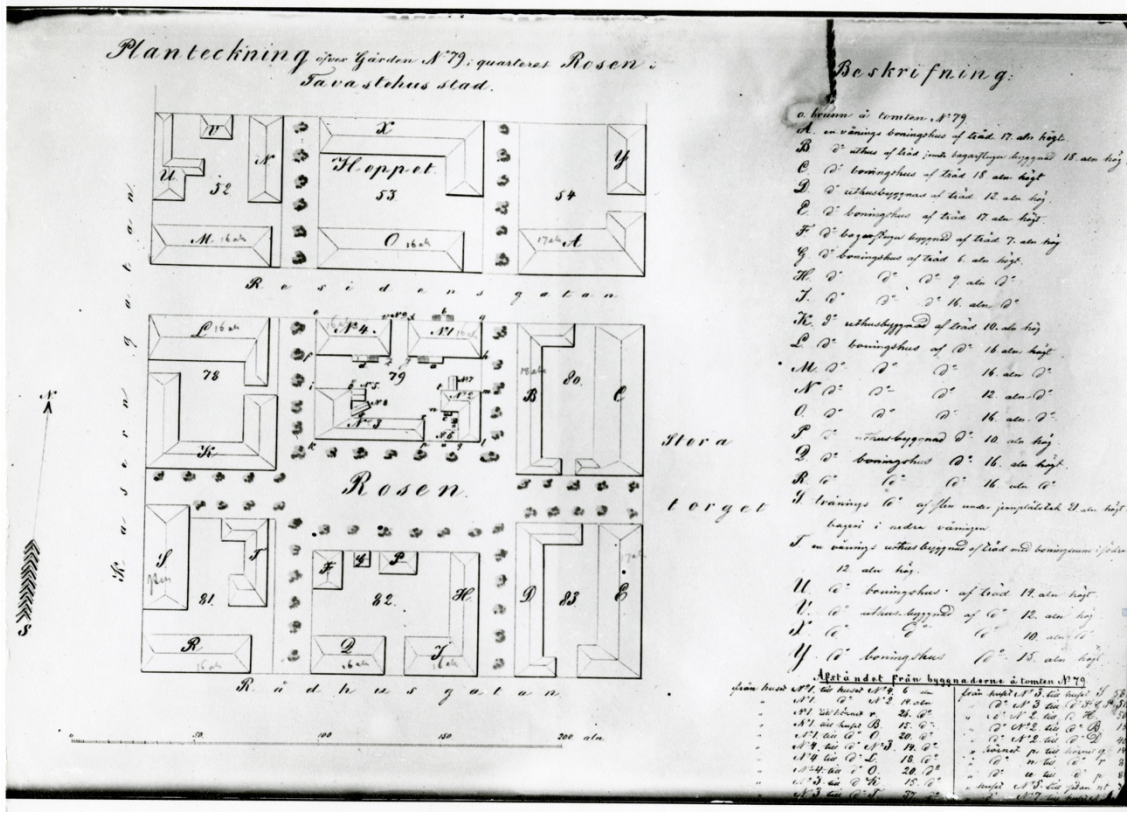
4.3 Liitteet: Sibeliuksen syntymäkodin julkisivut ja huomioita muutoksen sietokyvystä. 54

5 Lähteet 56

Kuva 1, kansi: Hallituskatu 11, Sibeliuksen syntymäkoti vuonna 1905, jolloin rakennuksessa toimi Kansallisvaatekauppa. HKMA.

Kuva- ja karttalähteissä käytetyt lyhenteet:

HKA	Hämeenlinnan kaupungin arkisto
HKMA	Hämeenlinnan kaupunginmuseon kuva-arkisto hameenlinna.lydia.fi
HMA	Hämeen maakunta-arkisto
Lydia	Hämeenlinnan kaupungin kirjasto
KA	Kansallisarkisto
MO	Museovirasto, finna/musketti, vapaasti käytettävät kokoelmat

Ruusu-kortteli nimitys juontaa Engelin ajan suunnitelmasta 1831, jossa torin länsilaidan kortteli oli nimetty *Rosen.*
Kortteli Sibeliuksen perheen palovakuutuskirjassa 1861. HKMA/ KA.

1 Johdanto

1.1 Tiivistelmä rakennuksen historiallisesta arvosta

ARVOTEKIJÄT

- 1800-luvun katulinjan ja puuempire-mittakaavan edustaja
- Rakennussuojelun varhainen esimerkki, 1800-luvun materiaalit
- Kulttuurihistoriallinen kohde
- Museo: julkinen tila
- Matkailun vetovoimatekijä

Korttelin ainoa, Hämeenlinnan palon jälkeen rakennetuista 1830-luvun taloista on jäänyt 1970-luvun rakennusten saartamaksi. Yksikerroksinen puurakennus eroaa katukuvassa sijainniltaan, mittakaavaltaan ja materiaaleiltaan ympäristöstään. Vanhasta pihapiirien hengestä muistuttaa rakennuksen kulmalla yksittäinen suurehko tammi. Korttelin ainoat puut ovat talon ympärillä.

1834 rakennettua taloa on muutettu 1870-luvulla uusrenessanssityyliseksi. 1950-luvulla rakennus lahjoitettiin museoksi ja palautetiin empireasuun käyttäen alueen purettujen talojen alkuperäisiä materiaaleja. Talo on ollut tyypillinen keskustakortteleiden kadunvarsirakennus, jossa on ollut apteekkipalveluita, Sibeliuksen aikaan lääkärin vastaanotto ja ennen museoaikaa useita vaateliikkeitä, kenkä- ja kukkakauppa.

Talon arvo on ensisijaisesti kulttuurihistoriallinen Sibeliuksen syntymäkotina ja pitkään toimineena erikoismuseona. Johan Christian Julius ”Jean” Sibelius syntyi rakennuksessa 8.12.1865. Perhe asui talossa apteekkari Åkermanin vuokralaisina vuoteen 1868 lääkäri-isän Christian Gustaf Sibeliuksen kuolemaan saakka. Perheeseen kuuluivat äiti Maria ja lapset Linda, Jean ja Christian. Museona talo on toiminut 1965 alkaen ja on matkailun vetovoimatekijä. Sibelius ehti asua nuoruusvuosinaan Hämeenlinnassa viidessä eri osoitteessa, vain syntymäkoti on säilynyt muut ovat purettu. Hämeenlinna oli talvikoti, kesät Sibelius vietti maaseudulla.

Kaupunkikuvallisesti ja rakennushistoriallisesti talo edustaa rakennussuojelun varhaista aaltoa, jossa Hämeenlinnan keskeisten kortteleiden rakennuksia inventoivat Eeva-Maija Viljo 1950-luvulla ja Pekka Kärki 1960-luvulla. Suojelutavoitteita ajoivat 1945 perustettu Hämeenlinna-Seura ja lukuisat yksityishenkilöt. 1960-luvun lopulla havahduttiin laajamittaiseen puukaupungin häviämiseen ja käynnistyi talomuseo-hanke, jossa rakennuksia siirrettiin keskustan koilliskulmalle ja keskustan arvorakennukset luetteloitiin.

1960-luvun kaupungin arkkitehti Olavi Sahlbergin antama ulkoasu on tässä mielessä rakennushistoriallisesti arvokas. 2007 valmistui talon sisätilojen entisöinti, jossa tehtiin perusteellinen tutkimus rakennuksen sisätilan alkuperäisestä huonejärjestyksestä ja materiaaleista ja konservoitiin rakennuksesta löydettyjä arvokkaita yksityiskohtia.

Kuva 2. Näkymä kirkontornista 1920-luvulla. Sibeliuksen syntymäkoti sijaitsee puiden katveessa kiinni 1904 suunnitellussa kivitalossa, jossa toimi Tapetti- ja väriliike. 1900-luvun alussa kortteli rakentui umpeen, pihoilla sijaitsi kaksikerroksisia puu- ja tiilitaloja sekä matalia ulkorakennuksia. HKMA.

1.2 Tehtävän kuvaus, selvityksen sisältö ja pääasialliset lähteet

Selvitys esittelee Sibeliuksen syntymäkodin rakennushistorian ja tärkeimmät alkuperäiset piirteet. Työ on tehty asemakaavaa varten Hämeenlinnan kaupungin tilauksesta. Selvityksen ovat tuottaneet rakennustutkija Jari Heiskanen ja arkkitehti Laura Uimonen Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy:ltä. Raportti on koostettu syksyllä 2018. Työ on tehty arkistolähteitä, kirjallisuutta ja rakennusta paikan päällä tutkien. Työ kuuluu Hämeenlinnan Ruusu-korttelin kolmen rakennushistoriaselvityksen sarjaan, jossa selvitettiin lisäksi KOP:n talon (Raatihuoneenkatu) 10 ja As Oy Hämeentorin rakennushistoriaa. Kaikkia rakennuksia koskeva Ruusu-korttelin asemakaavakehitys on kuvattu yhteisessä osassa. Hämeenlinnan kaupungilta työtä ohjasivat ja arkkitehdit Johanna Närhi ja Tommi Terästö sekä asemakaava-arkkitehti Jari Mettälä.

Kuva 3. Pääjulkisivu Hallituskadulle.

Selvityksessä esitellään ensin Sibeliuksen syntymäkodin yleinen kuvaus ja suojelutilanne. Rakennuksen merkitystä kaupunkikuvassa tarkastellaan rakennusta edeltäneen rakennuskannan ja asemakaavakehityksen kautta. Sen jälkeen käsitellään Sibeliuksen syntymäkodin rakentaminen, sen rakennustavat, arkkitehtuuri ja tilojen alkuperäinen käyttö. Rakennuksen muutosvaiheet on kuvattu yleispiirteisesti julkisivujen ja kaupunkikuvan näkökulmasta. Lopuksi pohditaan rakennuksen historiallista merkitystä ja nykytilaa. Viimeisenä esitellään käytetyt lähteet.

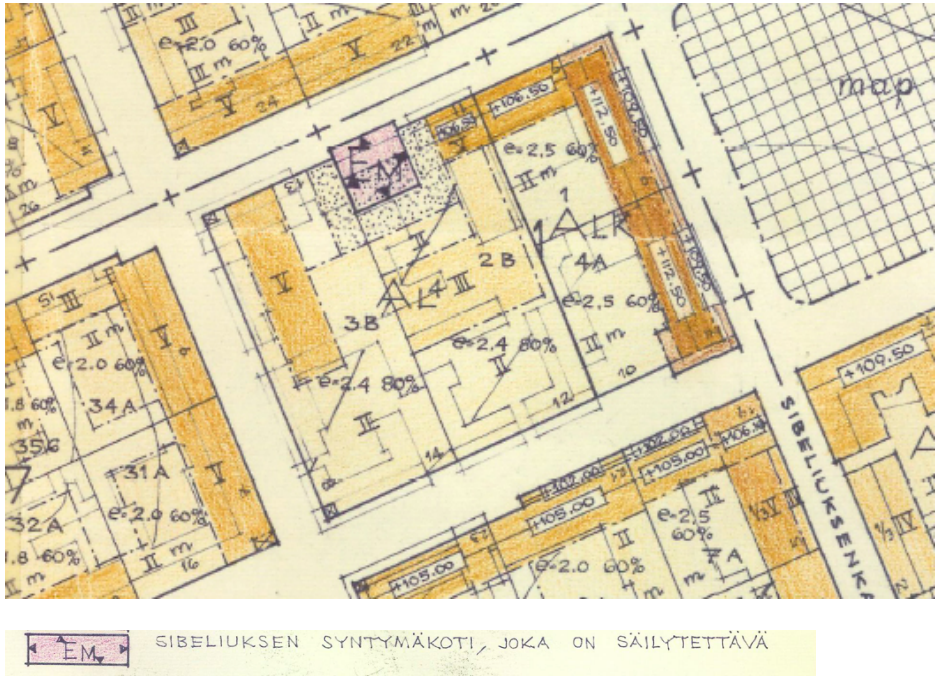
Selvityksen lähdeaineistona olivat Hämeenlinnan kaupungin arkiston piirustukset, Eeva-Maija Viljon valokuvadokumentointi korttelista 1957, Pekka Kärjen inventointi 1964, Kirsti Pietilän inventointi 1980, Hämeenlinnan kaupungin kirjaston Lydia-sivusto, Sibeliuksen syntymäkodin museon aineistot sekä asumista ja liike-elämää käsitelevät historiikit. Kuva-aineisto ja aikaisemmat inventoinnit ovat Hämeenlinnan kaupungin museon valokuva-arkistosta.

1.3 Yleinen kuvaus, suojelutilanne ja merkityskaupunkikuvassa

Aumakattoinen yksikerroksinen 18,5 x 9,2 m lautaverhoiltu hirsirakennus sijaitsee Hallituskadun varrella toria rajaavassa Ruusu-korttelissa. Rakennusta ympäröivät kaksikerroksiset 1970-luvun liikerakennukset, joiden katolla on pysäköintikansi. Piha ympärillä on kivetty ja rajattu aidalla. Ympäröivällä alueella portaita ja tasoeroja. Talo on toiminut museona vuodesta 1965, jolloin ulkoasu palautettiin empireasuun. Käynti museoon on pihasivun kuistilta. Rakennus on suojeltu voimassa olevassa asemakaavassa vuodelta 1961 ja sen muutoksessa 1966 merkinnällä *EM, Sibeliuksen syntymäkoti, jota ei saa purkaa*.

Kuva 4. Sibeliuksen syntymäkoti tummennettuna ortokuvassa, Ortokuva HML kaupunki.

Kuva 5. Asemakaavakarttaote vuodelta 1966.HML.

Kuva 6. Sibeliuksen syntymäkoti tummennettuna asemakaavan kantakartalla ja ympäröiviä rakennuksia, samassa korttelissa sijaitsevat As Oy Hämeentori 1951, KOP pankkirakennus 1915 sekä entinen Sokos 1971 sekä entinen Centrum 1969. Pohjakartta HML kaupunki.

Katumaisemassa rakennus muistuttaa 1800-luvun katulinjasta. Kadun varrella rakennuksen naapureina ovat sen ympärille rakennettu kaksikerroksinen kauppakeskus ja sen ajoluiska parkkitasanteelle, Hallituskadun ja Sibeliuksenkadun kulmassa kuusikerroksinen As Oy Hämeentori ja sen naapurina torin laidassa punatiilinen liiketalo entinen KOP:n pankkitalo.

Kuva 7. Sibeliuksen syntymäkodin länsipääty ja Hallituskatu toria kohti.

Kuva 8. Sibeliuksen syntymäkoti jää liikekiinteistöjen saartamaksi.
Korttelin ainoa suuri puu on iäkäs tammi.
Kuva As Oy Hämeentorin parvekkeelta.

Kuva 9. Sibeliuksen syntymäkoti pysäköintitasanteelta.

Kuva 10. Aukion länsipuoli.

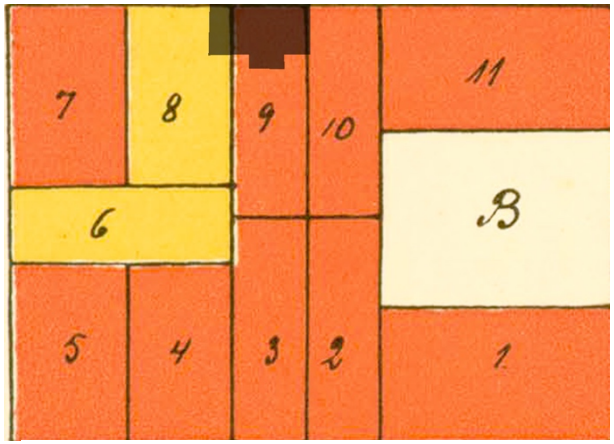
Kuva 11. Sibeliuksen syntymäkoti ja ajoluiska pysäköintiin.

Kuva 12. Sibeliuksen syntymäkodin länsipääty.

2 Rakennushistoria

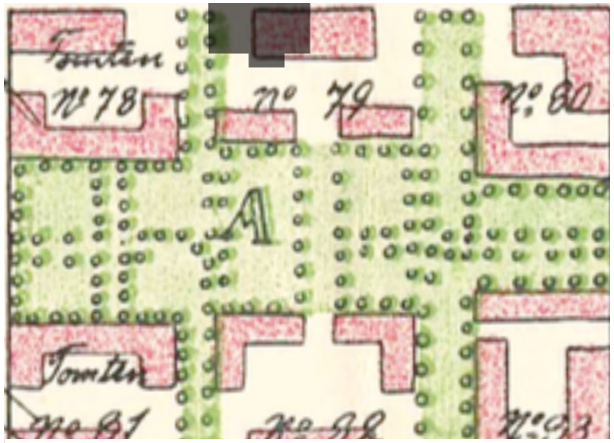
2.1 Aika ennen Sibeliuksen syntymäkodin rakentamista

Kuva 13. Karttaote: Plan av Tavastehus år 1780. K. O. Lindeqvist 1926, Liite 5.

1778 Arbinin suunnitelmassa uudeksi Hämeenlinnan kaupungiksi oli toria rajaava kortteli osa julkisten rakennusten akselia, jossa kirkkoa vastapäätä sijaitsi rakennuspaikka raatihuoneelle ja korttelia kutsuttiin raatihuoneen kortteliksi. Kaupunkikartassa vuodelta 1780 Residenssikadun nykyisen Hallituskadun varrella sijaitsi viisi tonttia. Sibeliuksen syntymäkodin sijainti lisätty karttaan tummalla.

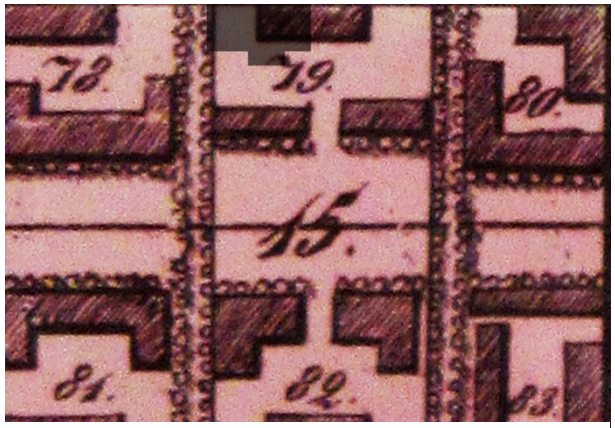
Ennen Hämeenlinnan paloa Sibeliuksen syntymäkodin paikalla sijaitsivat tontit 8 ja 9, jotka omistivat Raatimies Paleniuksen leski ja Holmgren. Keltainen merkitsee kartassa rakentamattomia tontteja, oranssit rakennettuja. Tuhoisa 1831 tulipalo alkoi viereisestä korttelista pohjoispuolella Juseliuksen rehuladosta ja torin länsipuolen korttelit tuhoutuivat.

Kuva 14. Karttaote 1832, Lydia ja HKA.

Palon jälkeen Engelin suunnitelmassa Sibeliuksen syntymäkodin tontti sai numeron 79. W. Zittingin 1832 kaupunkikartta mukaili Engelin suunnitelmaa 1831, jossa Ruusu-kortteli esitettiin mallikorttelina paloturvallisesta rakenteesta istutuksia sisältävine palokujineen.

2.2 Sibeliuksen syntymäkodin rakentamisen aika

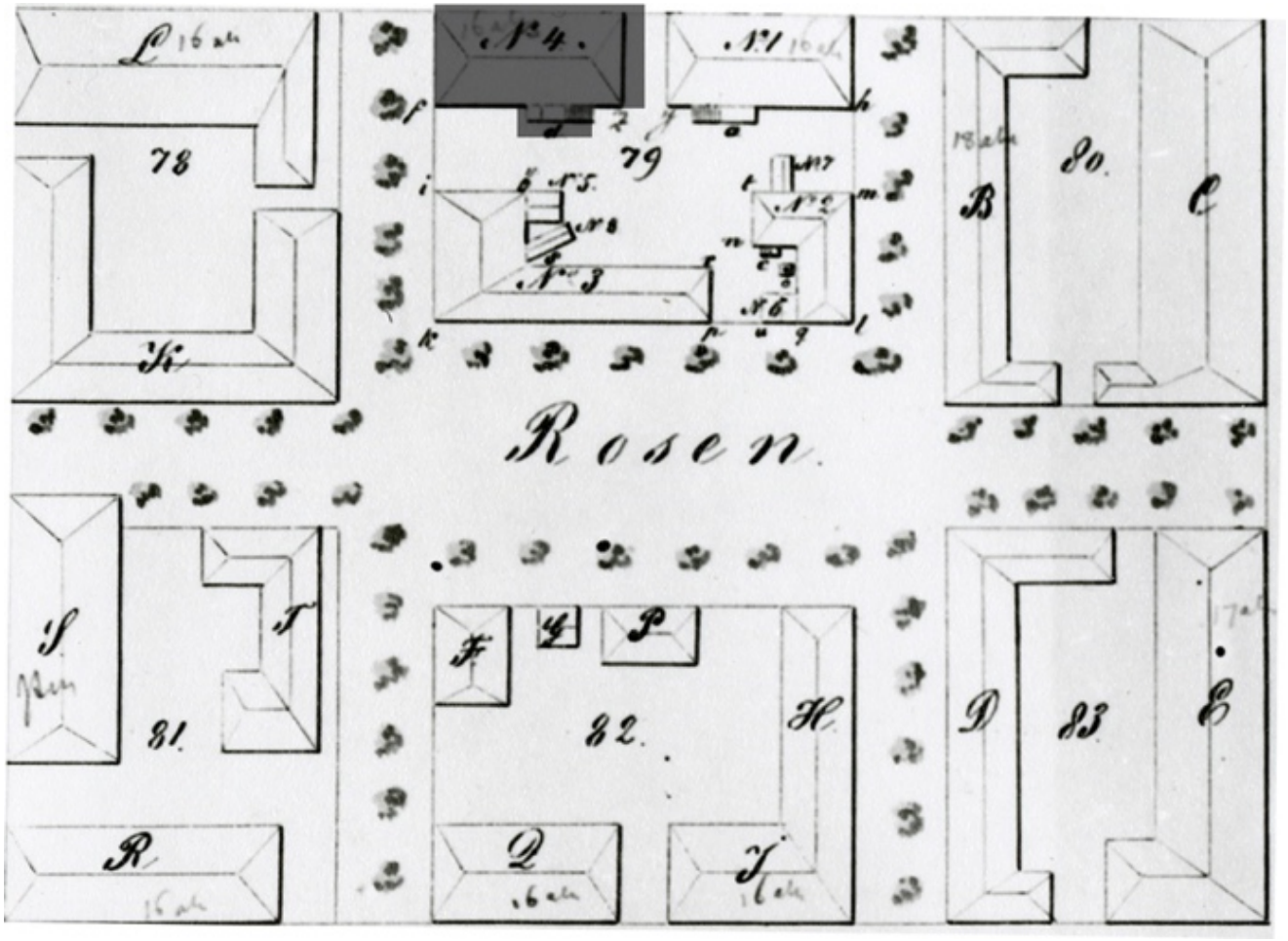
Kuva 15. Karttaote 1841, Lydia.

Sibeliuksen syntymäkoti rakennetaan palon jälkeen. Junkkari Henrik Hernstedt ostaa tontin 1832 ja rakennuttaa talon 1834. Gyldenin kaupunkikartassa 1841 korttelin numero on 15. ja tontti 79. Gyldenin kaupunkikartta mukailee Zittingin suunnitelmaa, eikä kuvaa siten toteutunutta.

Kuva 16. Karttaote 1832, Lydia.

Gustafssonin asemakaavassa 1845 kortteli saanut numeron 18. ja tontti numeron 84, palokujat ja puistokäytävä ovat säilyneet.

Kuva 17. Karttaotteet Lydia ja HKA. Kartta: 1861, ote palovakuutuskirjasta. Planteckningen över Gården 79. quarteret Rosen, Tavastehus stad. KA.

Ensimmäinen toteutunutta korttelia kuvaava kartta on vuodelta 1861, Sibeliuksen syntymäkodin palovakuutuskirja. Nykyinen Sibeliuksen talo on tummennettu. Korttelin tontteja rajasivat paloturvallisuuden vuoksi rakentamattomat, usein kasvimaina toimivat palokujat, jotka levenivät keskimmäisten tonttien välissä. Sibeliukset vuokrasivat kodin korttelin keskeltä Residenssikadulta eli nykyiseltä Hallituskadulta.

Tontilla oli kaksi samanlaista rakennusta vierekkäin parina, ensimmäinen talo n:o 1. valmistui 1833 ja Sibeliuksen syntymäkotitalo n:o 4 vuonna 1834.

2.3 Sibeliuksen syntymäkodin alkuperäisen asun arvoitus

Rakennuksen asu ennen vuoden 1878 muutoksia on pystytty selvittämään vain osittain, eikä talon alkuperäisiä piirustuksia ole löytynyt. 1964 inventoinnin perusteella pohjakaavaltaan karoliininen rakennus oli ensin punamullattu ja lyhytnurkkahirsisalvos oli verhottu 17cm levein pystylaudoin. 1840-50-luvulla rakennus vuorattiin, maalattiin ruskeaksi ja rakennukseen rakennettiin kuisti ja eteiseen uuni. Alkuperäinen katto oli lautakatto, 1960-luvulla kattohuopa kolmiorimoin. Räystäs on rakennuksen vanhimpia osia, ja sen hammaslistan alla mutulit ovat mahdollisesti rakennuksen alkuperäisestä empireasusta, mutta niiden sijoitusta on muutettu 1878 uudistuksessa.

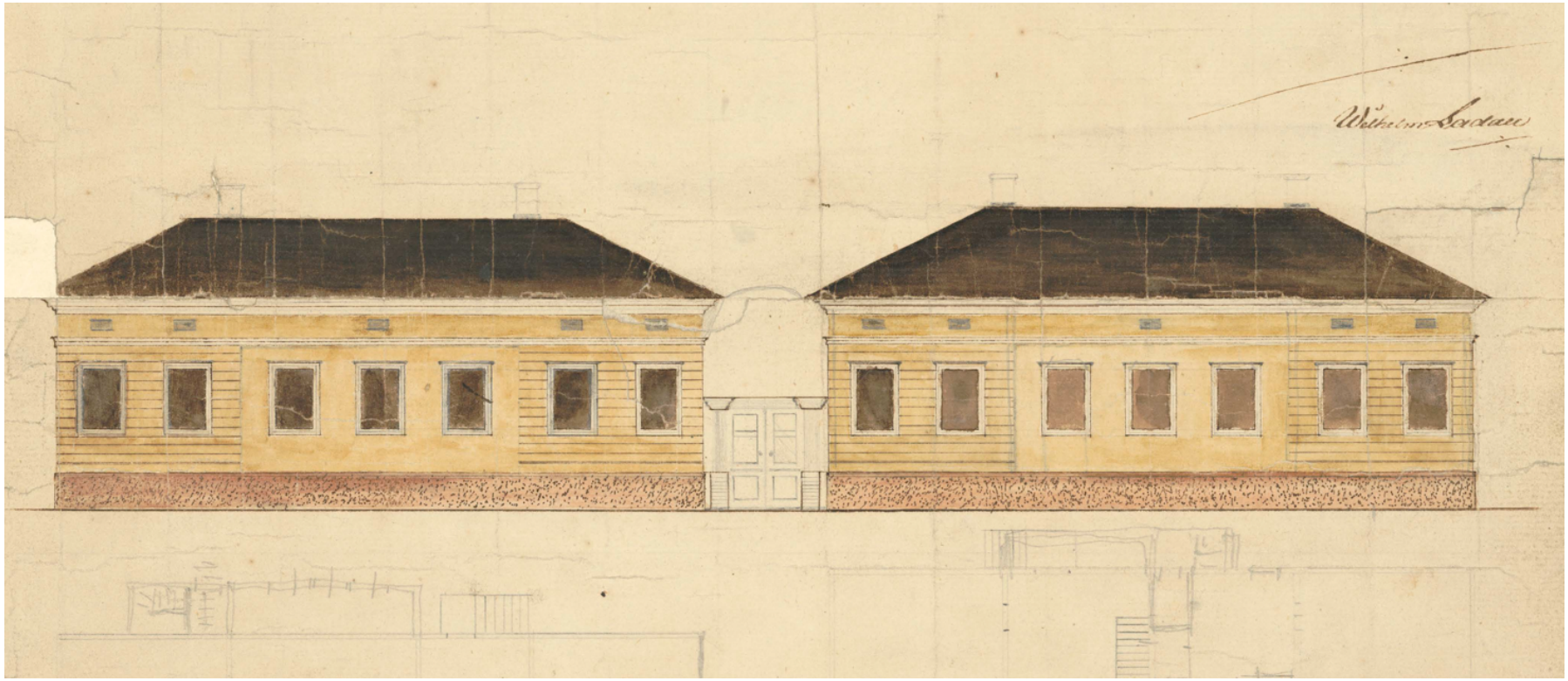

Kuva 18. Rakennuksen räystään neliömäiset koristeosat, mutulit ovat alkuperäisiä.

Kuva 19. Käynti museoon kuistin kautta, jota suurennettin kun taloon liitettiin lisäosa 1800-luvun lopulla. Kuisti kätkee portaat. Rakennuksen itäpäädyssä räystäskoristelu ja seinälistat kiertävät päädylle, mutta eivät jatku koko päädyn mitalla. Tarkoituksena oli edustava katujulkisivu ja näkymä porteista talojen välillä. Sibeliuksen syntymäkodin kyltti tuli taloon 1950-luvulla.

Oletettavaa kuitenkin on, että rakennukset muistuttivat muita ajan puurakennuksia kuten suutarimestari Karl Fredrik Görmanin (1801–1834) kahta taloa samalla Residenssikadulla. Aumakatto, pääfasadin 7 ikkunaa ja julkisivun jaottelu sekä kahden talon pariryhmä ovat samankaltaiset.

Kuva 20. Görmanin talon piirustukset vuodelta 1832, Lydia. Hyväksytty Hämeen lääninhallituksessa 10.9.1832, maaherra Joh. Fr. Stichaeus. Wilhelm Ladau, Skomakaren Görman. Portti rakennusten välille on lisätty piirrokseen lyijykynällä mahdollisesti myöhemmin.

Alkuperäiset ikkunat olivat kooltaan 113 x 145 cm, joiden yllä ullakkoikkunat. Niistä 3. ja 5. olivat valeikkunoita kuten 1964 aikaan. Rakennuksessa sijaitsi keskellä kadunpuolta sali, ja sen molemmin puolin kamarit, pihan puolella eteinen ja keittiö. Pihasivun vuoraus oli 1964 alkuperäinen, tehty ennen 1861. Pihasivulla oli kuistin itäpuolella 2 ikkunaa ja niiden yllä ullakkoikkunat ja länsipuolella yksi ikkuna, joka laajennettu. Länsiosa jäi tällöin vielä siipirakennuksen peittoon, samoin 2 ikkuna-akselia.

2.4 Apteekkarien 1800-luku– Sibelius syntyy vuokrakotiin

1849 Rakennuksen osti apteekkari O. F. Winter,
joka oli saanut vuotta aiemmin oikeudet perustaa Hämeenlinnaan toisen apteekin.

1861 Talo ja apteekki siirtyivät apteekkari Robert Örnströmille

1865 Talo ja apteekki siirtyivät apteekkari Julius Åkermanille

1855 Maria Borg (1841-1897) muuttaa äitinsä kanssa Hämeenlinnaan Turusta.

1861 Christian Gustaf Sibelius (1821-1868) v. t. kaupunginlääkäriksi
Sibeliukset vuokraavat talon Örnströmiltä. Sibeliuksen lääkäri isä pitää talossa vastaanottoaan.

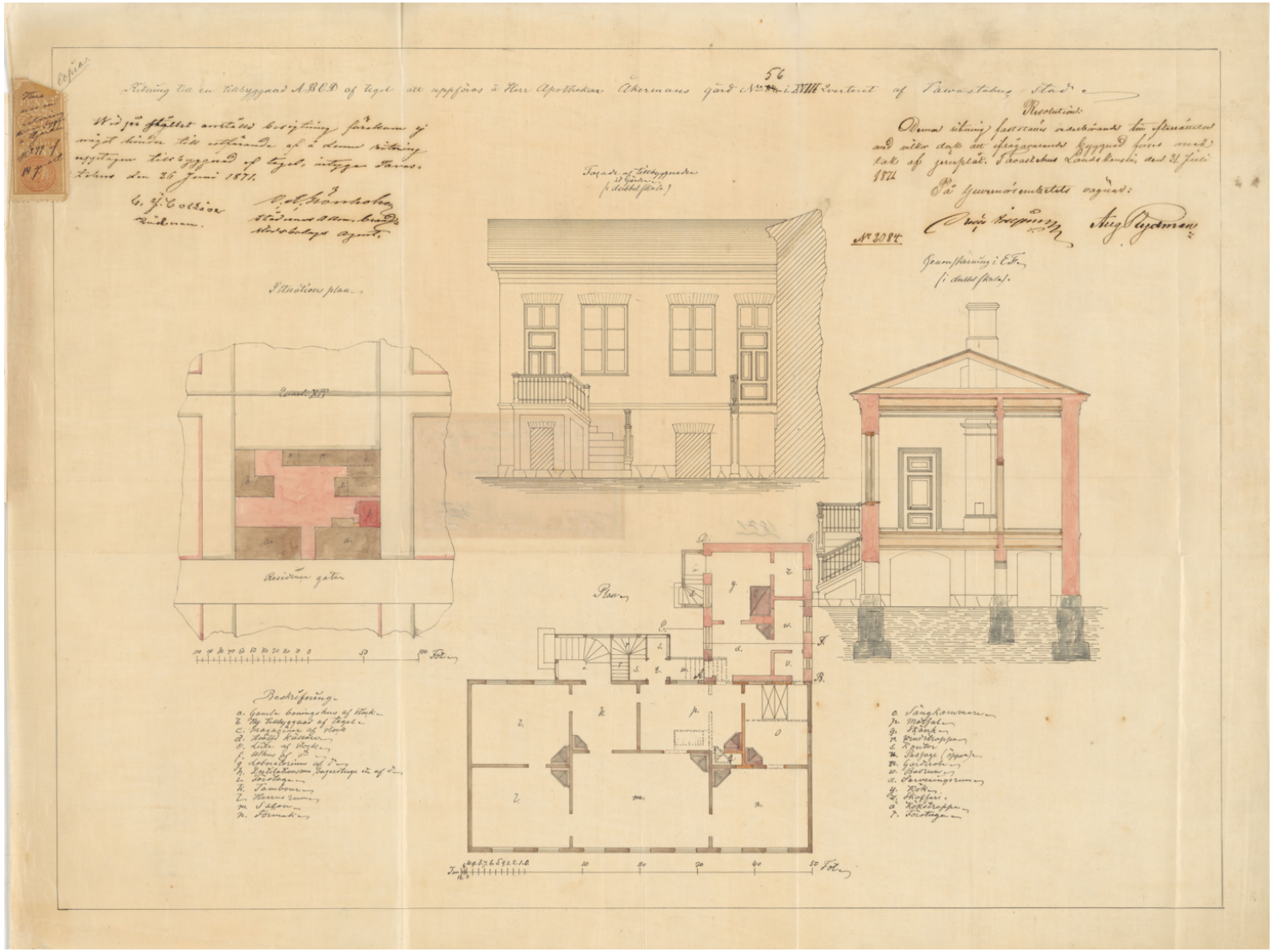
1862 C.G. Sibelius avioituu Maria Borgin kanssa maaliskuussa.

1865 8.12. Sibelius syntyy perheen toisena lapsena. Isosoko Linda syntyi 1863.

1868 Isä kuolee ja perhe muuttaa isoäidin Juliana Borgin luo.

Kuva 21. Maria Sibelius lasten Lindan ja Jannen kanssa.
Sibeliuksen syntymäkodin esite.

1871 Alfred Caween suunnittelee tontille tiilisen kaksikerroksisen siipirakennuksen, jolloin kuistin itäpuolinen uloskäynti suljetaan. Rakennuksessa oli toisessa kerroksessa asuintiloja, alakerrassa varastotiloja. Pohjapiirroksessa näkyy Sibeliuksen syntymäkodin pohja ja alkuperäinen kuisti. 1964 inventoinnin mukaan alkuperäinen kuisti oli samantapainen kuin nykyinen, mutta pienempi, itäpuoliskossa ulkoportaat ja länsipuolella ullakolle. Kuistilta on johtanut portaat länteen 1860 - 1871.

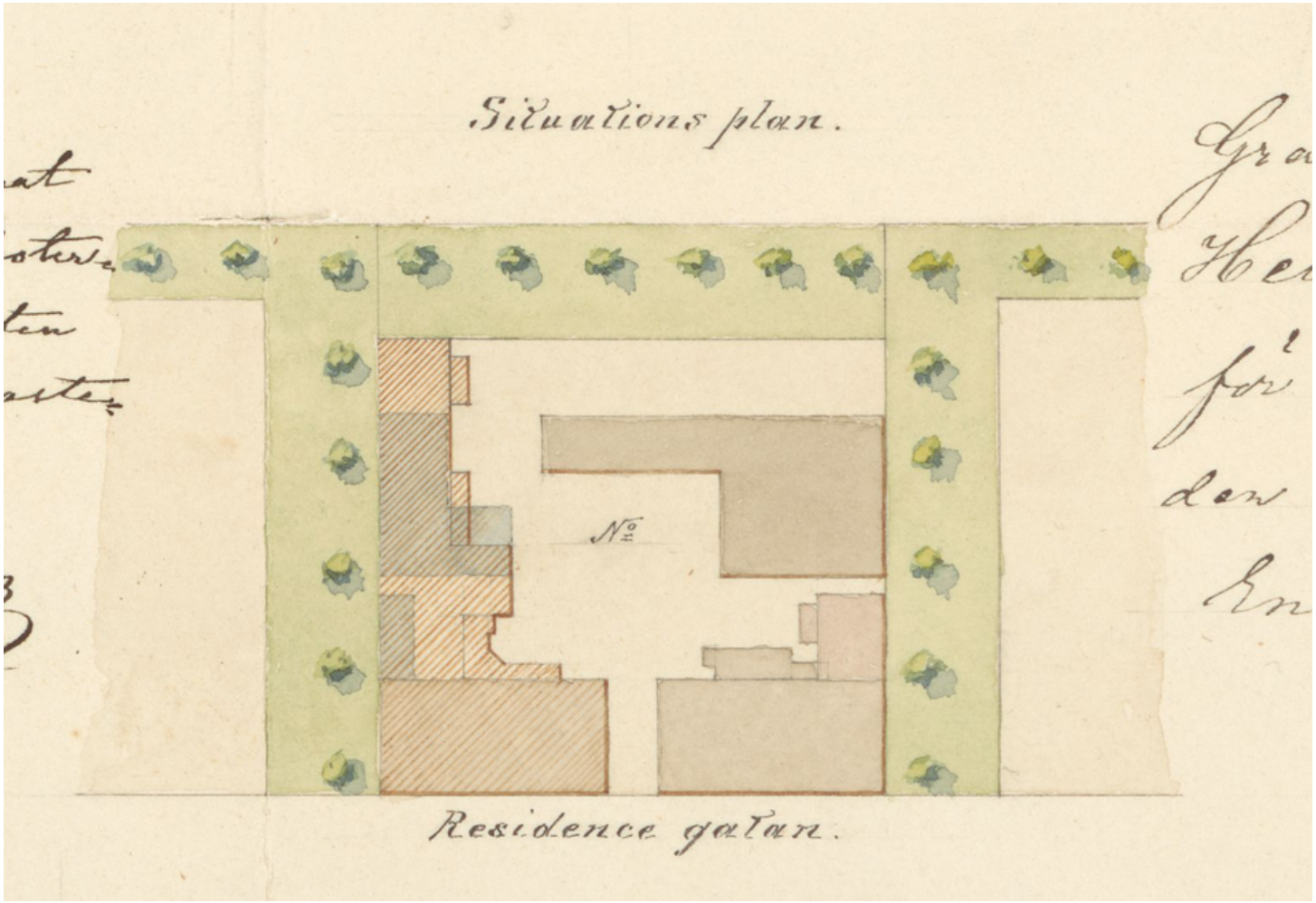

Kuva 22. Hämeenlinna; Ritning till en tillbyggnad ABCD af tegel att uppföras å Herr Apothekar Åkermannsgård N:o 56 i XIV kvarteret (1871). HMA. Digiarkisto.

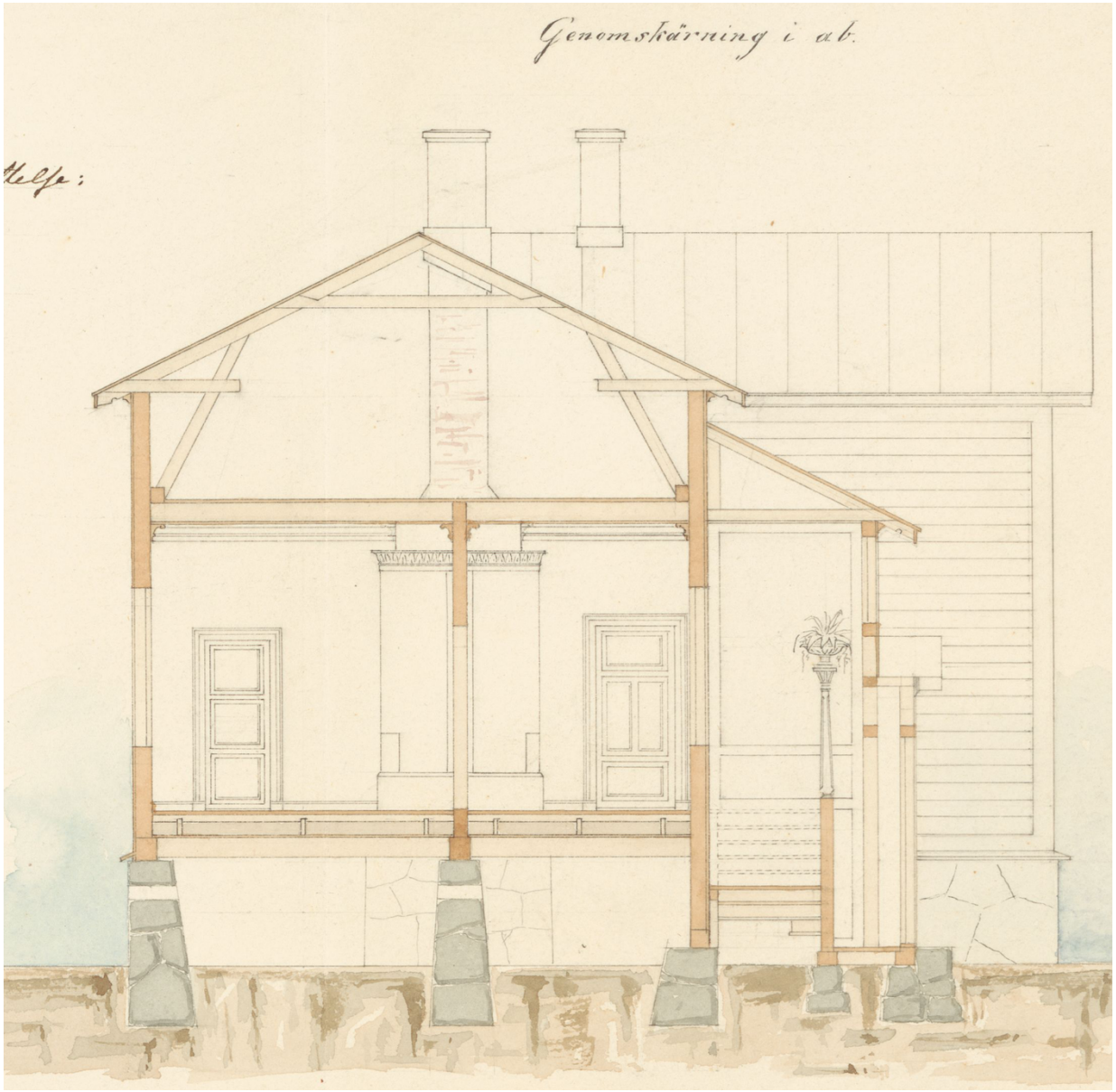
1871 kortteliin numero 14. ja tontille 56. suunniteltu lisäosa rakennettiin kiinni vanhaan rakennukseen sisäpihan puolelle. Uuteen osaan tuli keittiö ja ruokavarasto ja kylpyhuone.

Vasemmalla asemapiirros näyttää tontin tiiviin rakenteen, mutta edelleen myös palokadut ovat jäljellä korttelin sisällä.

1875 Sibeliuksen syntymäkodin pariksi rakennettua taloa laajennetaan sisäpihalle. Suunnitelmassa näkyvät palokujat ja niiden puurivit. Asemapiirroksessa näkyy Sibeliuksen syntymäkodin nykyistä pienempi kuisti ja laajennusosa.

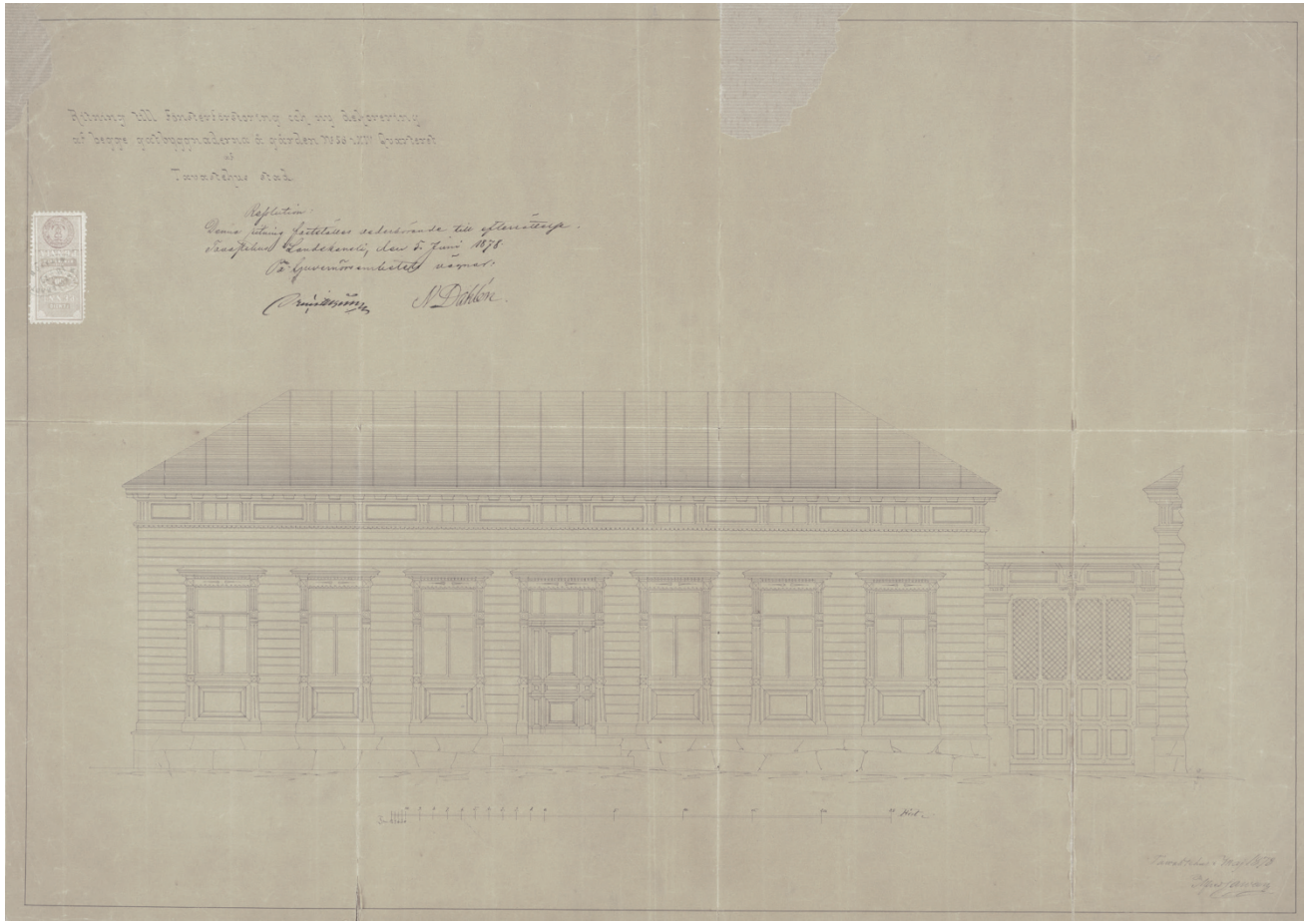
Kuva 23. Ote piirroksesta Hämeenlinna; Ritning till tillbyggnad af träd jemte planförändring å tomten N:o 56, qvarteret XIV (1876), HMA. Digiarkisto.

Kuva 24. Ote leikkauksen kohdalta a-b piirroksesta Hämeenlinna; Ritning till tillbyggnad af träd jemte planförändring å tomten N:o 56, qvarteret XIV (1876), HMA. Digiarkisto.

1875 Piirroksesta Caweenin laveeraus talon leikkauksesta. Ajan rakennuksille oli tyypillistä kiviharkkoperustus kantavan hirsikehikon alla, tulisijoilla oli omat perustuksensa. Rossipohjaisten lattioiden alle jäi maavarainen kellaritila. Sibeliuksen syntymäkotiin kuului vastaava kylmä ullakkotila.

1878 Uusrenessanssiasun rakennukselle suunnitteli todennäköisesti lääninarkkitehti Alfred Caween, jonka muutospiirrokset Sibeliuksen syntymäkodin kaksoisrakennusta varten ovat säilyneet, ja Pekka Kärjen mukaan samoja muutoskuvia käytettiin todennäköisimmin molemmissa.

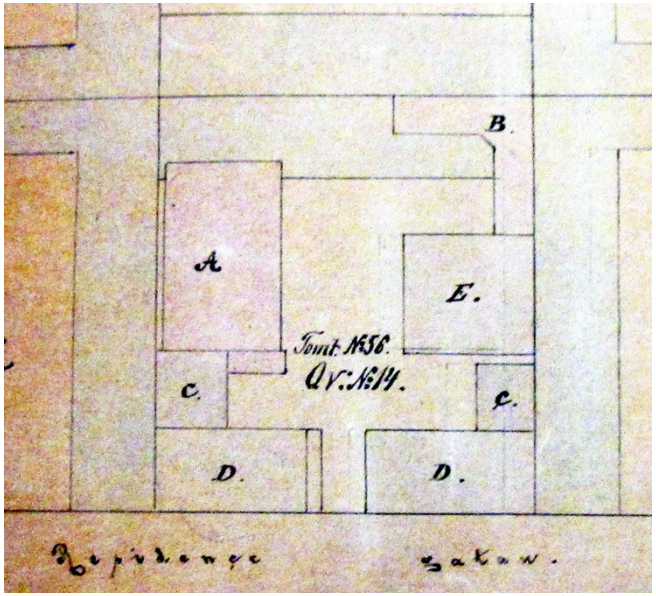
Kuva 25. Hämeenlinna; Ritning till fönsterförstoring och ny dekorering af begge gatbyggnaderna å gården N:o 56 i XIV kvarteret [muutospiirustus] (1878). Sibeliuksen syntymäkodin viereisen talon muutokset ja rakennusten välinen portti. A. Caween. HMA. Digiarkisto.

Rakennusten väliin suunniteltiin tyylin mukainen portti, idästä lukien 1., 3. ja 5. ikkuna laajennettiin näyteikkunoiksi ja 2. ja 4. ikkunoiden kohdalle avattiin ovet kadulle. Rakennusvuorattiin uudelleen lukuun ottamatta attikaa, ikkunoita suurennettiin ja ullakkoikkunat nostettiin n. 25cm korkeammalle. Vuoraus maalattiin vihreän harmaalla öljymaalilla. Rakennusten väliin Caween suunnittelee portin ja julkisivuun avataan kaksi ulko-ovea.

Kuva 26. Ote 1960-luvun alun valokuvasta ennen entisöintiä, uusrenessanssiasu oli maalattu kokonaan vaaleaksi. HKMA.

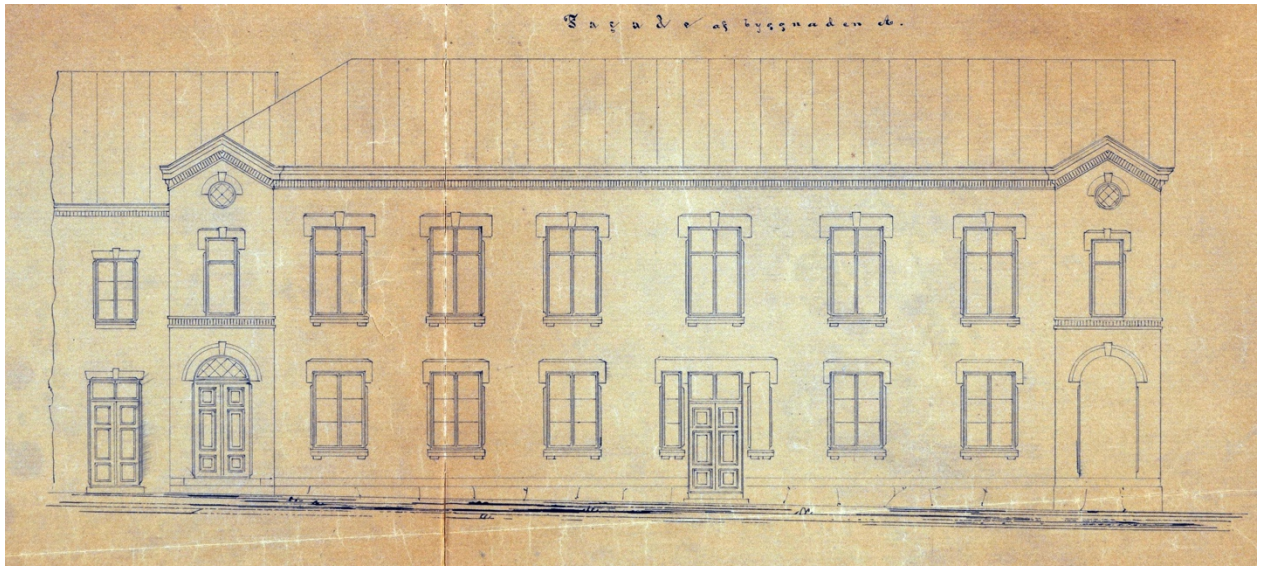

1881 Tontti alkoi rakentua umpeen ja kivirakennukset valtasivat korttelin sisäosan palokujan levennystä. Asemapiirros muutospiirroksesta näyttää, miten A. Caweenin piirroksin tontin sisäosiin rakennettiin kaksikerroksinen tiilimuurattu asuinrakennus A, jossa 4 m korkeat huoneet sekä yksikerroksinen tiilimuurattu rakennus B, vanhoina puurakennuksina piirros mainitsee suuren vajan E ja asuinrakennukset C ja D. 1957 inventointikuvissa näkyvät Sibeliuksen syntymäkodin paritalo D ja 1881 tiilirakennuksen kulma sekä pystylaudoitetun puuvajan pääty, jossa teräväkärkinen ikkuna.

Kuvat 29 ja 30. Otteet 1881 suunnitelmasta lisärakennus kortteliin 56. Hämeenlinna; A. Caween. HMA; Digiarkisto. Asemapiirroksessa pihavaja E ja laajennusosa C ja A.

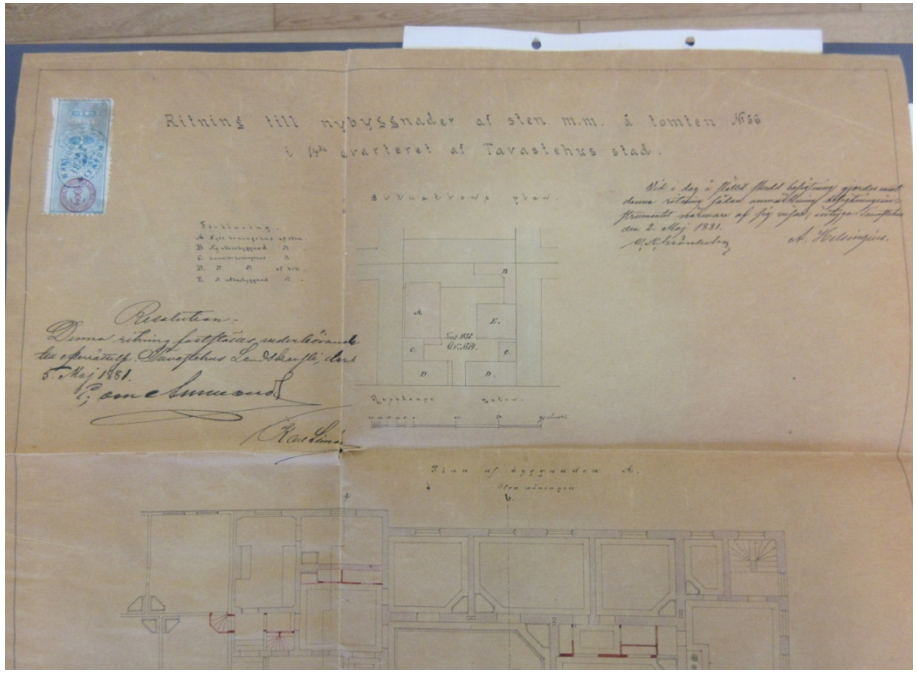
Kuvat 27 ja 28. Kuvat E-M. Viljon inventointikuvia korttelista vuodelta 1957, viereisessä talossa oli erilainen kuisti ja ikkunat, alla pihavaja,

Kuva 31. E-M. Viljon inventointikuvia korttelista vuodelta 1957. Rakennus B tiilimuurattu ulkorakennus korttelin sisäosissa. Vuoden 1957 inventointikuvasta korttelin sisäkulmasta erottuvat kujan suuret puut, koivut ja todennäköisesti vaahterat. Piha oli kivetty mukulakivin.

Kuva 32. Ote 1881 suunnitelmasta lisärakennus kortteliin 56. Hämeenlinna; A. Caween. HMA;

1886 Apteekin osti Anders Gustaf Cumlander, mutta talon omistajaksi tuli kauppias Carl. H. Wallenius aina 1902 asti. Walleniukseen jälkeen talolla oli useita omistajia, monet heistä kauppiaita.

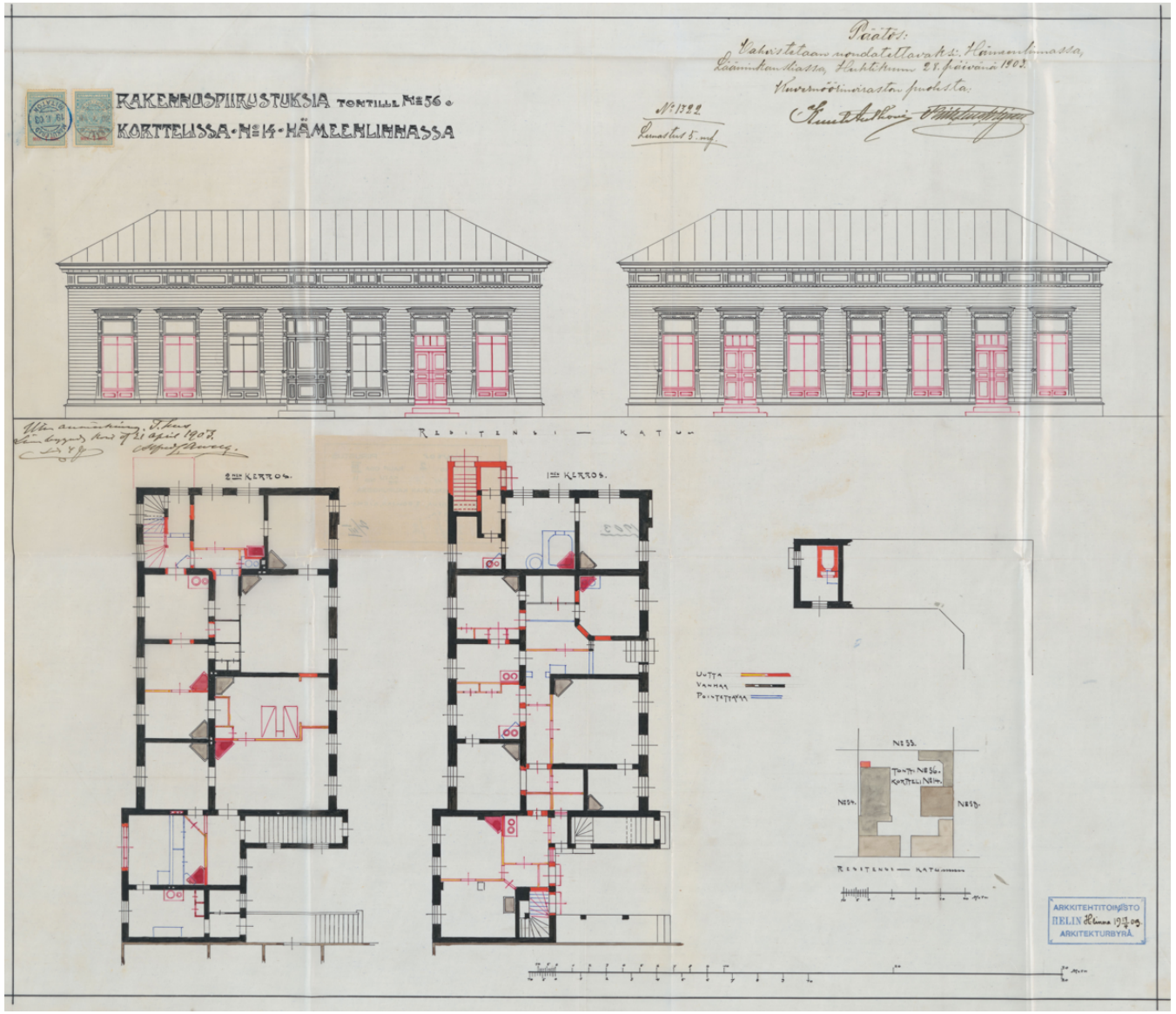
Uusrenessanssityyliin muutetut rakennukset loivat tiiviin katujulkisivun. Sibeliuksen syntymäkodin vieressä kirkolle päin sijaitsi Sokoloffin 1897 perustettu herkku- ja siirtomaatavarakauppa. Värit olivat ruskea ja vihreän harmaa, nikkarityylin koristeelliset listoitukset maalattiin tummanruskeiksi. Ikkunoiden vuorilaudat ulottuivat jalkapaneeliin saakka, ikkunoiden alla sijaitsivat kasetit, ja ikkunan ylläpuolella ulostyöntyvä koristelista.

Taloja yhdisti porttirakenne, jossa oli paneloitu vaakaosuus kuten ajanrakennusten räystään allakin.

Kuva 33. Hallituskatu 11. Sokoleffin kauppa ja väliportti. HKMA.

1903 H. Helinin piirustus muutoksista Hallituskadulle. Pohjapiirrokset kivitalon muutoksista korttelin sisäosissa.

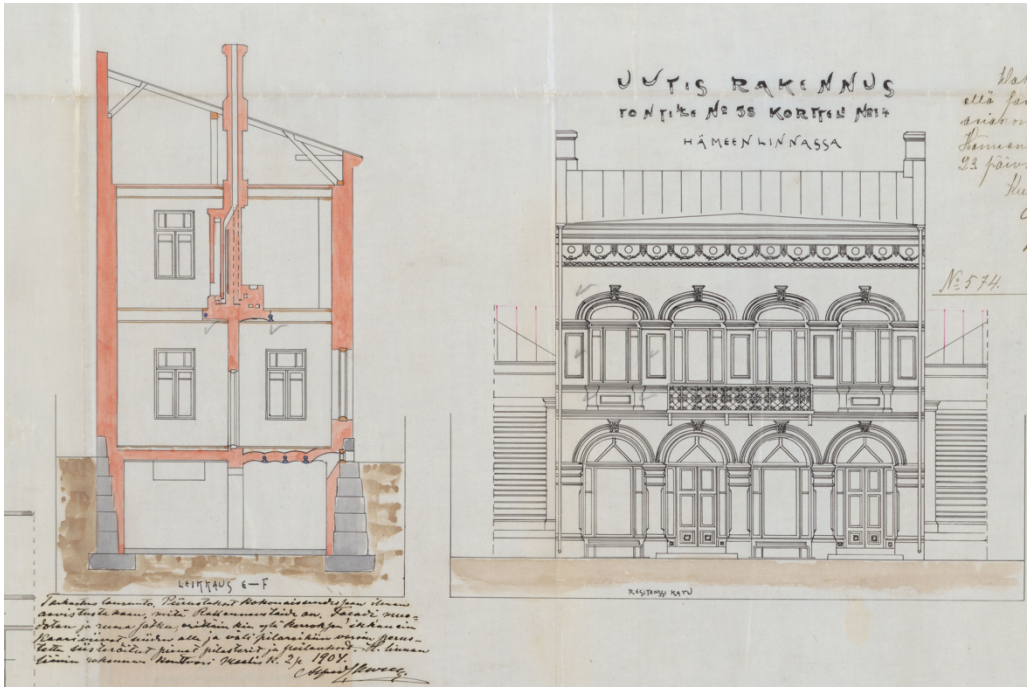

Kuva 34. Hämeenlinna; Rakennuspiirustus Tontille N:o 56 Korttelissa N:o 14 [julkisivun muutospiirustus] (1911). HMA. Digiarkisto.

1904 Suunnitteli rakennusmestari E. K. Wiklund kiinni Sibeliuksen syntymäkotiin kaksikerroksisen kivitalon.

Kuva 35. Valokuva E-M. Viljo 1957, HKMA.

Kuva 36. Hämeenlinna; Uutisrakennus tontille N:o 58 kortteli N:o 14 [lisärakennuksen julkisivu, pohjat, leikkaukset ja asemakartta] (1904). HMA. Digiarkisto.

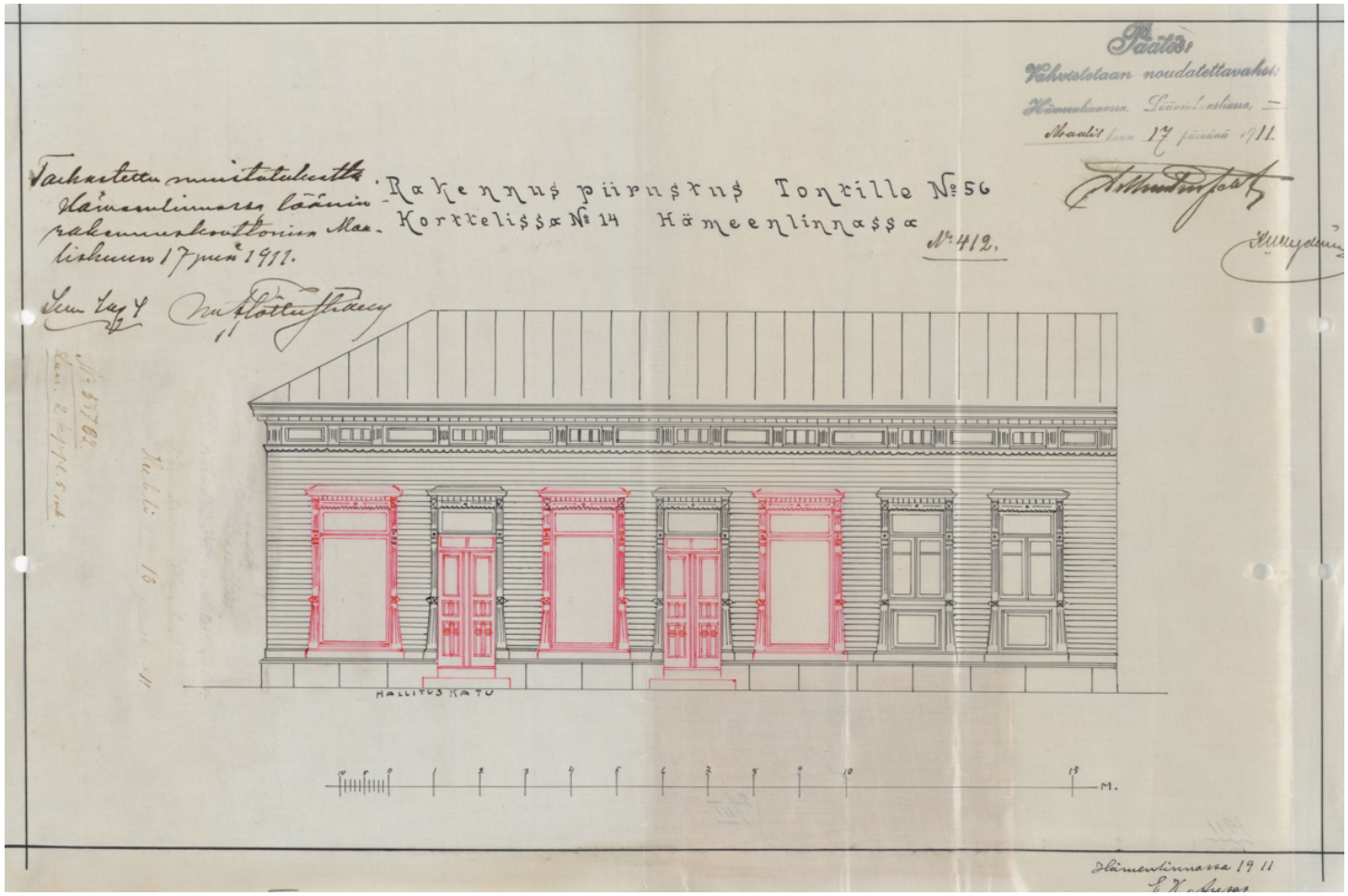
Kuva 37. 1904-luvun jälkeen Residenssikatu eli nykyinen Hallituskatu kohti kirkkoa. Tiiviin- ja matalan katutilan yli näkyi kirkon torni.
Sibeliuksen syntymäkoti on kuvassa kiinni kaksikerroksiessa kivitalossa, johon katto jatkui suoraan, aumapääty korotettiin 1904 kun viereinen talo rakennetttiin. HKMA.

Kuva 38. Kansallisvaatekauppa 1905 toimi Sibeliuksen syntymäkodissa, jonka ulkoasua muutettiin 1900-luvun alussa useaan oteeseen. Väritys oli uusrenessanssin mukaan tumminlistoin koristeltu. HKMA.

1906 Sibeliuksen syntymäkodissa toimi Kansallisvaatekauppa, jolle avattiin ovi kadulle ikkunan kohdalle. Ikkunan alla kasetin peili oli tasainen, seinässä uurrettu puolipontti. Kuvasta erottuvat myös sokkelin aukot, jalkakäytävä ja kadun kivetty pinta.

1911 Ikkunoita suurennettiin edelleen. E.K. Ansas.

Kuva 39. Hämeenlinna; Rakennus piirustus Tontille N:o 56 Korttelissa N:o 14 [julkisivun muutospiirustus] (1911) E. K. Ansas. HMA; Digiarkisto

2.5 Sibeliuksen syntymäkodin museo syntyy modernin kaupunkirakenteen kynnyksellä

1950-luvun lopulla oli Hämeenlinnassa käynnissä mittava modernisointi. Kortteleiden dokumentointi käynnistyi vielä varsin uuden rakennussuojelun hengessä. Sibeliuksen syntymäkodin ympäristöä dokumentoivat 1950-luvun lopulla mm. Eeva-Maija Viljo, Elias Leppänen ja Muinaistieteelliselle toimikunnalle valokuvaaja Teuvo Kanerva.

Kuva 40. 1900-luvun alkuvuosikymmenet Hallituskatu 11 toimi kauppapaikkana. Hämeenlinnan Hattu ja Pukimo toimi talossa 1950-luvulla. Kuva Simo Toivola: Kuvia menneiden vuosikymmenten Hämeenlinnasta. Tummat koristelistat ovat saaneet vaalean asun ja ovia on vaihdettu uusiin.

Kuvat 41 ja 42. Vuonna 1953 myönnettiin luvat kukkakauppa Primulan ja kenkäkauppa Mairen mainoksille, HMA.

1955 Liikemies Harald Grön lahjoitti vaimonsa Kirstin kanssa omistamallaan tontilla olevan rakennuksen Hämeenlinnan kaupungille Jean Sibeliuksen museon perustamista varten.

1957 Eeva-Maija Viljo on valokuvannut Hämeenlinnan museolle Hallituskatu 9 ja 11:n sisäpihoja, joissa näkyvät pihojen tiili- ja puurakennukset sekä Sibeliuksen syntymäkodin parirakennus, jonka kuisti oli leveämpi.

1959 Tontista käynnistyivät neuvottelut pariskunnan kanssa ja sopimus solmittiin 1959.

1964 Muinaisjäännösten suojelu alkoi jo 1600-luvulla, mutta laki rakennussuojelusta saatiin Suomeen vasta 1964, jolloin Pekka Kärki inventoin Sibeliuksen syntymäkodin museovirastolle.

1964 Rakennussuojelulaki

Valtionarkeologi C. A. Nordmanin johtaman lainvalmistelukomitean mietinnössä (1950) ehdotettiin rauhoituksen piiriin vähintään sata vuotta vanhat tai rakennustaiteellisesti tai muuten merkittävät kohteet kiinteine sisustuksineen. Mallina oli käytetty erityisesti Tanskan vastaavaa lainsäädäntöä, mutta yksityisoikeuden rajoittamisen suhteen ehdotuksessa mentiin kuitenkin pidemmälle.

Mietinnön julkaistussa versiossa (1954) oli jo kokonaan luovuttu kohteiden ikärajasta. Suojelulakia saatiin sen jälkeen vielä odottaa, mutta vuoden 1958 rakennuslakiin kirjatut tavoitteet vaikuttivat muinaistieteellisen toimikunnan tehtäväkentän laajentumiseen myös arvokkaiden vanhojen rakennusten ja niiden tutkimisen suuntaan. Lopullinen, asiantuntijalausunnot pitkälti sivuuttanut lakiehdotus valmistui 1963 ja ensimmäinen rakennussuojelulaki astui voimaan vuoden 1965 alusta. Sen mukaan suojeltavaksi voitiin määrätä rakennus, joka rakennushistoriallisesti tai käyttönsä vuoksi oli kulttuurihistoriallisesti erityisen huomattava tai johon liittyi historiallinen tapahtuma. Lakia ei sovellettu valtion omistamiin, kirkollisiin rakennuksiin eikä uudistetussa muinaismuistolaissa tarkoitettuihin rakennuksiin. Tuominen 2017.

Sibeliuksen syntymäkodin inventoijista Eeva-Maija Viljosta tuli taidehistorian professori ja Pekka Kärjestä Museoviraston Rakennushistorian osaston ohtaja.

Kuvakooste 43. Inventointikuvia E-M. Viljo 1957, HKMA.

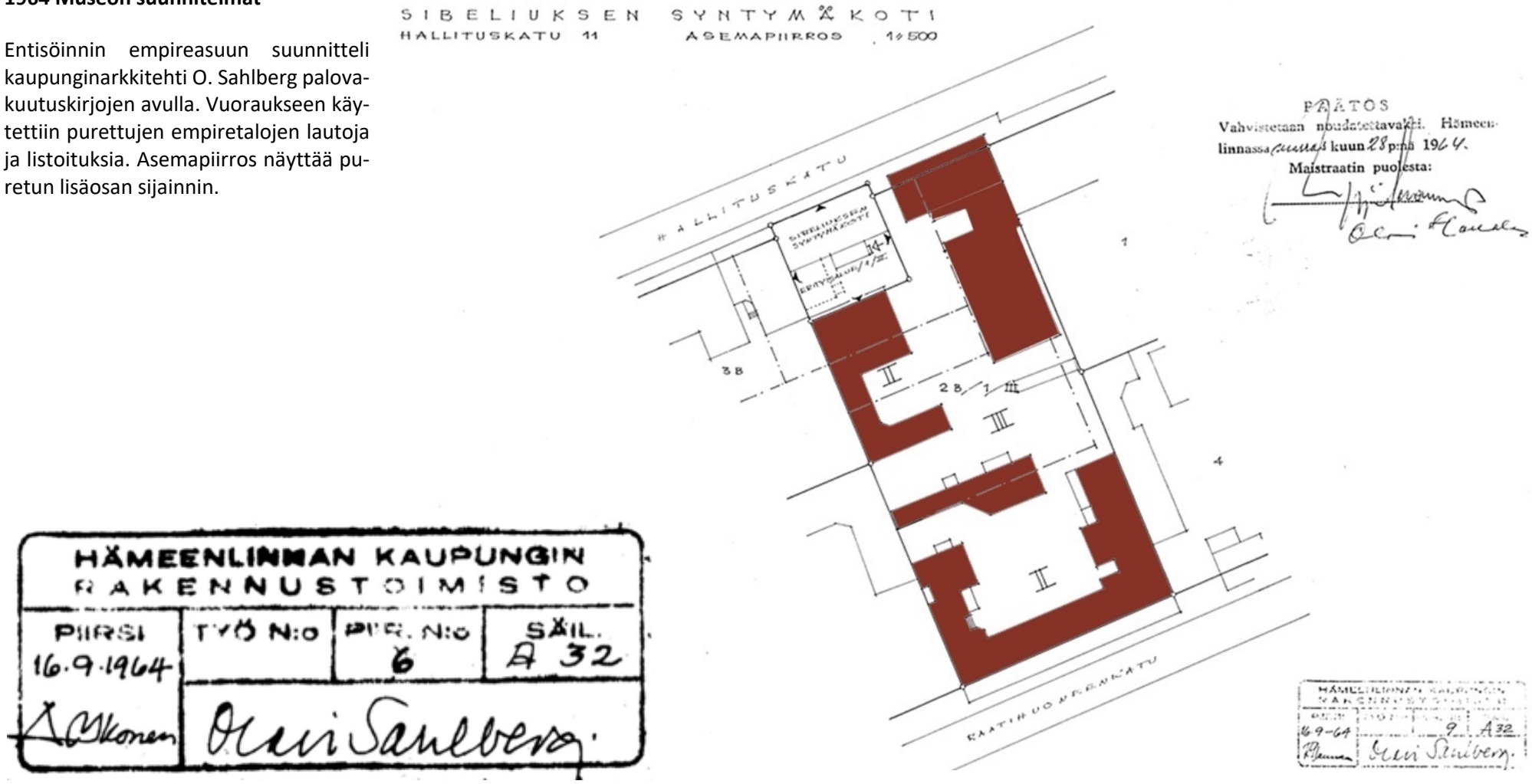
1964 Sibeliuksen syntymäkodin inventoinnin toteutti maaliskuussa 1964 Pekka Kärki lähteinään Palovakuutuskirjat Tarmon arkistosta sekä muutospiirustukset 1871 ja 1878 Hämeenlinnan maistraatin arkistosta. Inventointi käsittää 16 sivua ja valokuvia. Inventoinnissa Kärki tutki Hallituskatu 11:n parirakennuksia paikan päällä ennen entisöintiä. Inventoinnin ja valokuvien mukaan katujulkisivuun oli avattu kaksi ulko-ovea. Pihajulkisivun länsiosaan oli rakennettu 1871 tiilinen siipirakennus oli vielä olemassa, mutta sitä ei inventoitu. Vuorauksia havaittiin useita eri ikäisiä, kuten länsipäädyssä, jossa rakennus oli kiinni kivitalossa. Pihapiiri oli edelleen tiivis ja monimuotoinen.

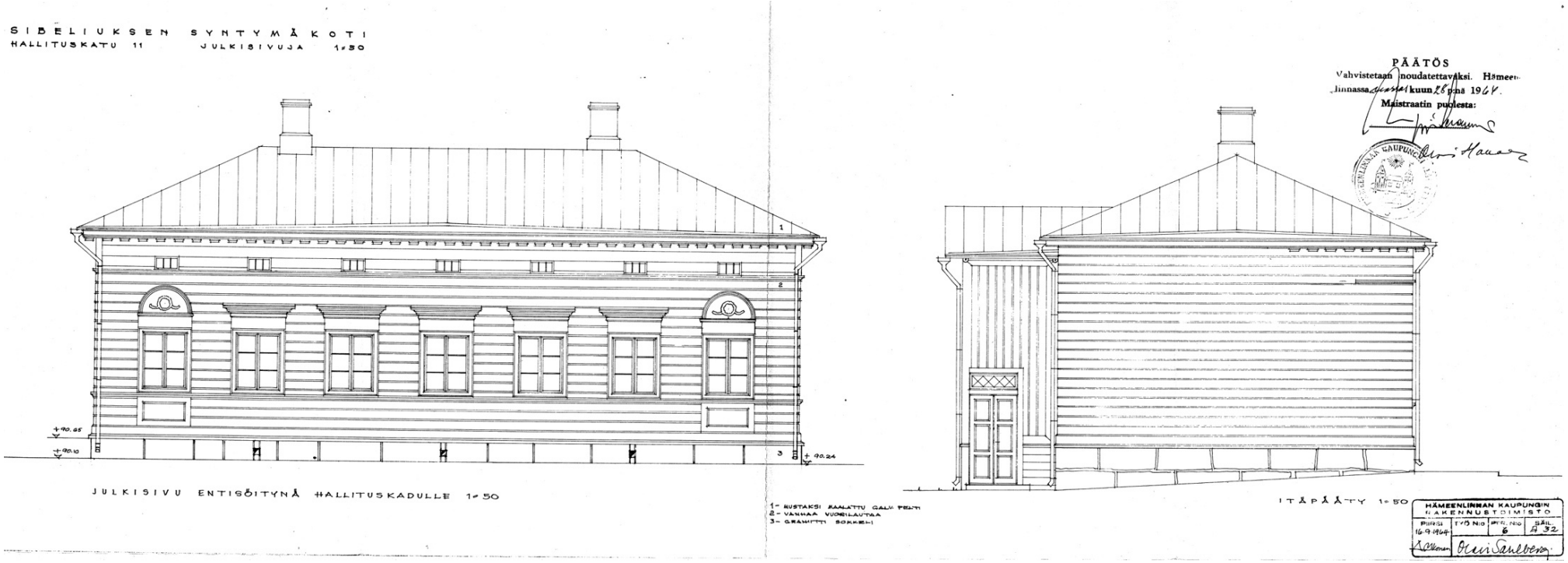
Kuvat 44. Sibeliuksen syntymäkodin inventointikuvia, Pekka Kärki 1964. HKMA. Piha oli tiiviisti rakennettu ja kadunvarren talot rajasivat pihan erilliseksi. Talojen välinen portti oli jo purettu, talojen välista näkyy vastapäinen talo, jossa vielä jäljellä empiren pylvästä imitoiva koristeosa ikkunoiden välissä.

1964 Museon suunnitelmat

Entisöinnin empireasuun suunnitteli kaupunginarkkitehti O. Sahlberg palovakuutuskirjojen avulla. Vuoraukseen käytettiin purettujen empiretalojen lautoja ja listoituksia. Asemapiirros näyttää puretun lisäosan sijainnin.

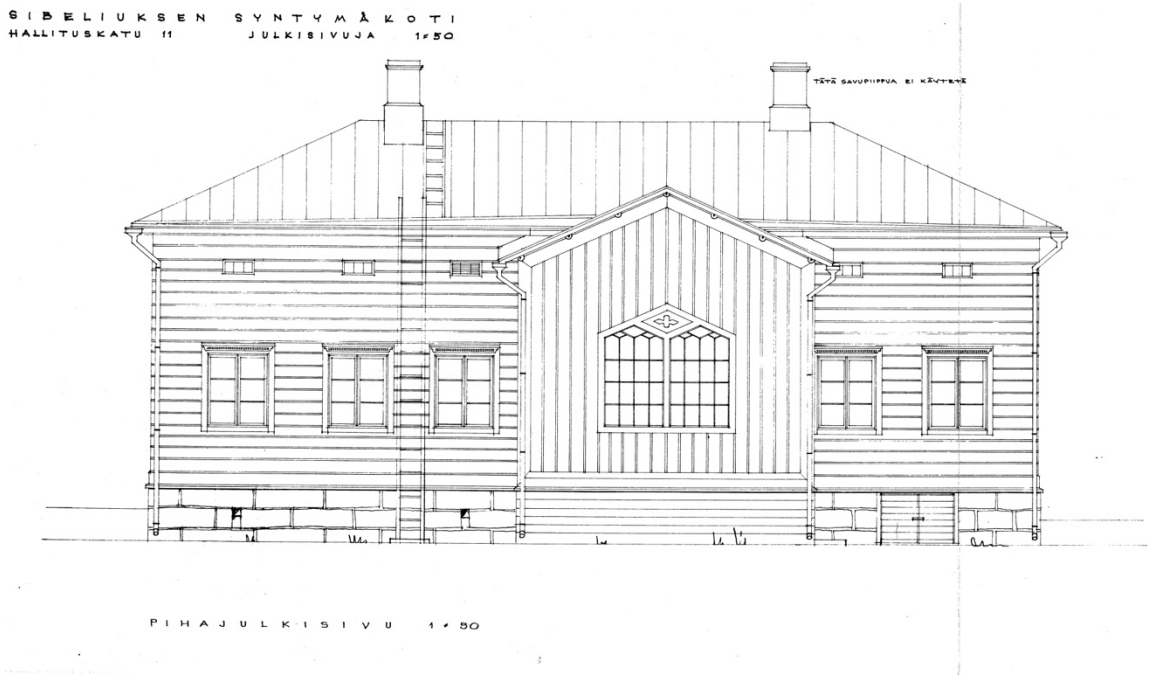

Kuva 45. Museon suunnittelukuvien asemapiirros, värillä korostettu muut rakennukset. 1964 HKA.

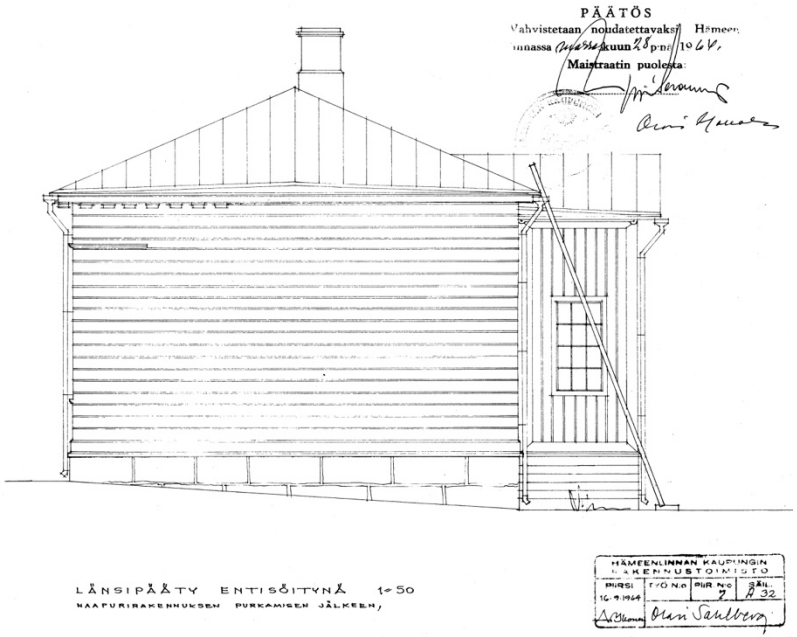

Rakennus on säilynyt entisöidyssä asussa. Väri on palautettu 2007.

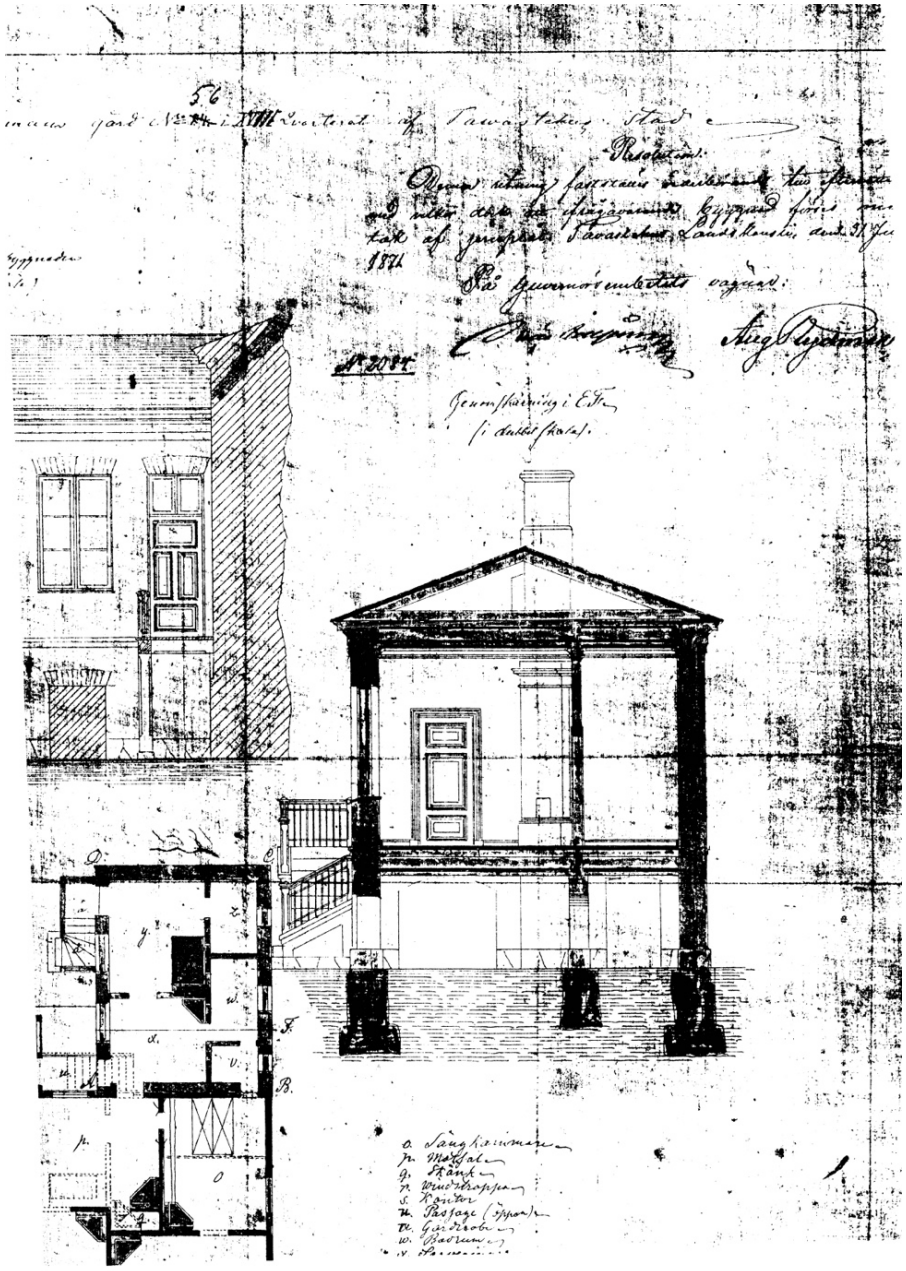
Kuva 46. Museon julkisivupiirrokset Hallituskadulle ja itäpääty 1964, O. Sahlberg. HKA.

Kuva 47. Museon julkisivu pihalle ja länsipäädystä 1964, O. Sahlberg. HKA.

Sibeliuksen syntymäkodin entisöintivaiheessa 1960-luvun puolessa välissä julkisivu muutettiin oletettuun 1830-luvun asuun. Kuva näyttää hyvin miten ensin samanlaiset rinnakkaiset talot erosivat toisistaan entisöinnin jälkeen. Ikkunalinjat pystysuorassa säilyivät, mutta vaakajako muuttui. Räystäslinja koristeineen säilyi, mutta ullakon ikkunoita palautettiin alempaan linjaan samalla kun ikkunoita madallettiin. Huopakate vaihtui peltiin.

Kuva 48. Leikkauskuvana muutoksessa on käytetty 1871 muutosten piirrosta. HKA.

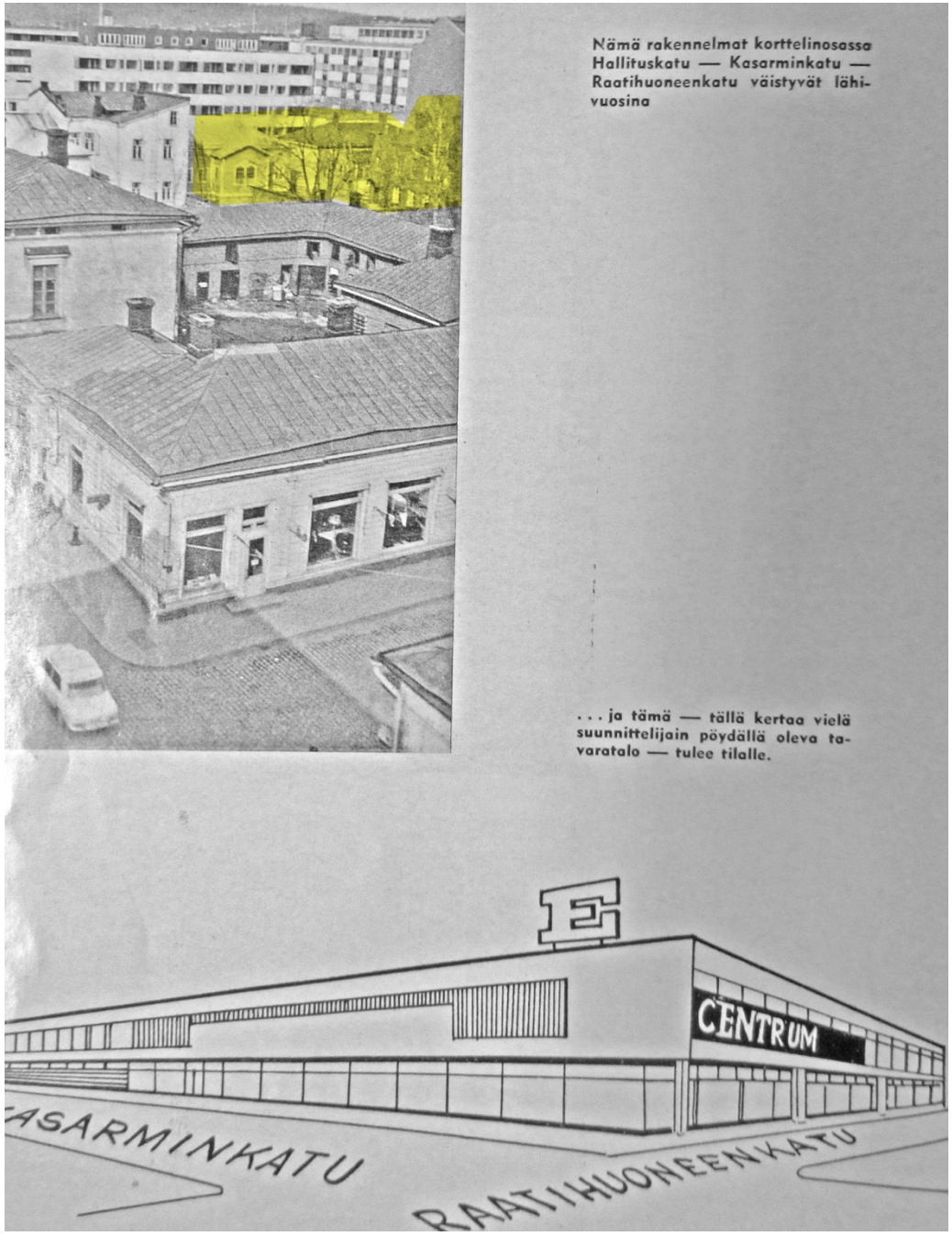
Kuva 49. 1960-luvulla Arvo Granholm. Entisöinti. HKMA.

Kuva 50. 1960-luvun lopulla Arvo Granholm. Museo avautui 1965. HKMA

1965 Kaupunginhallitus hyväksyi entisöimis- ja käyttösuunnitelman. Museo avattiin yleisölle vihkiäisjuhlalla 5.12.1965 Sibeliuksen syntymän 100-vuotisjuhlien yhteydessä.

1967 Osuusliike Hämeen julkaisussa esiteltiin kortteliin rakennettavaa myymälää.

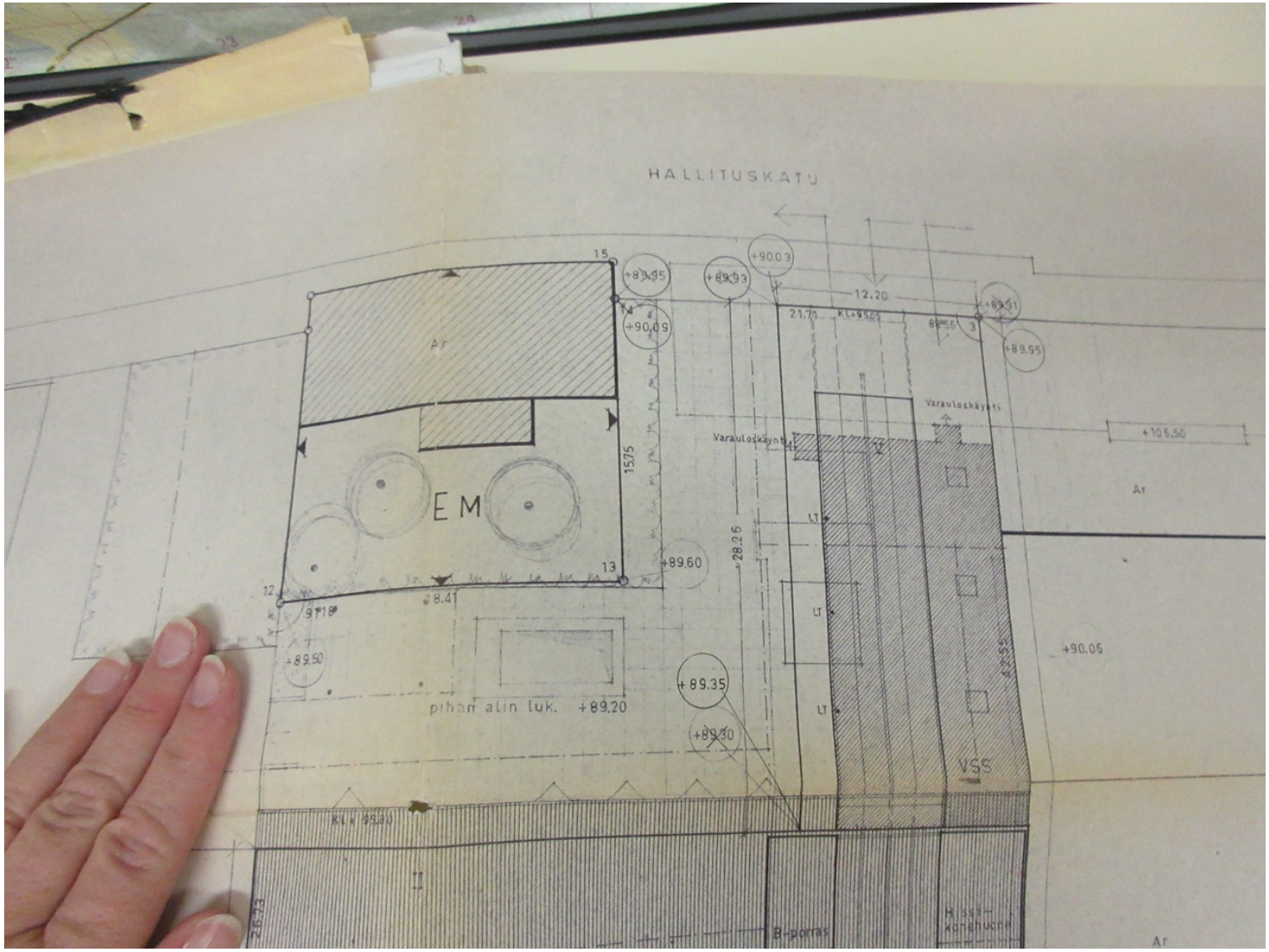
Kuva 51. Osuusliike Hämeen julkaisu 1967. HML kirjasto. Sibeliuksen syntymäkoti korostettu keltaisella.

1969 Ilmakuvassa näkyy miten, Sibeliuksen syntymäkodin ympäristö muuttui nopeasti. Vehreä sisäpiha korttelin keskellä antoi jo tilaa autoille juuri ennen EHO-Sokos tavaratalon rakentamisen alkua.

Kuva 52. Ilmakuva vuodelta 1969. Sibeliuksen syntymäkoti korostettu ruskealla.

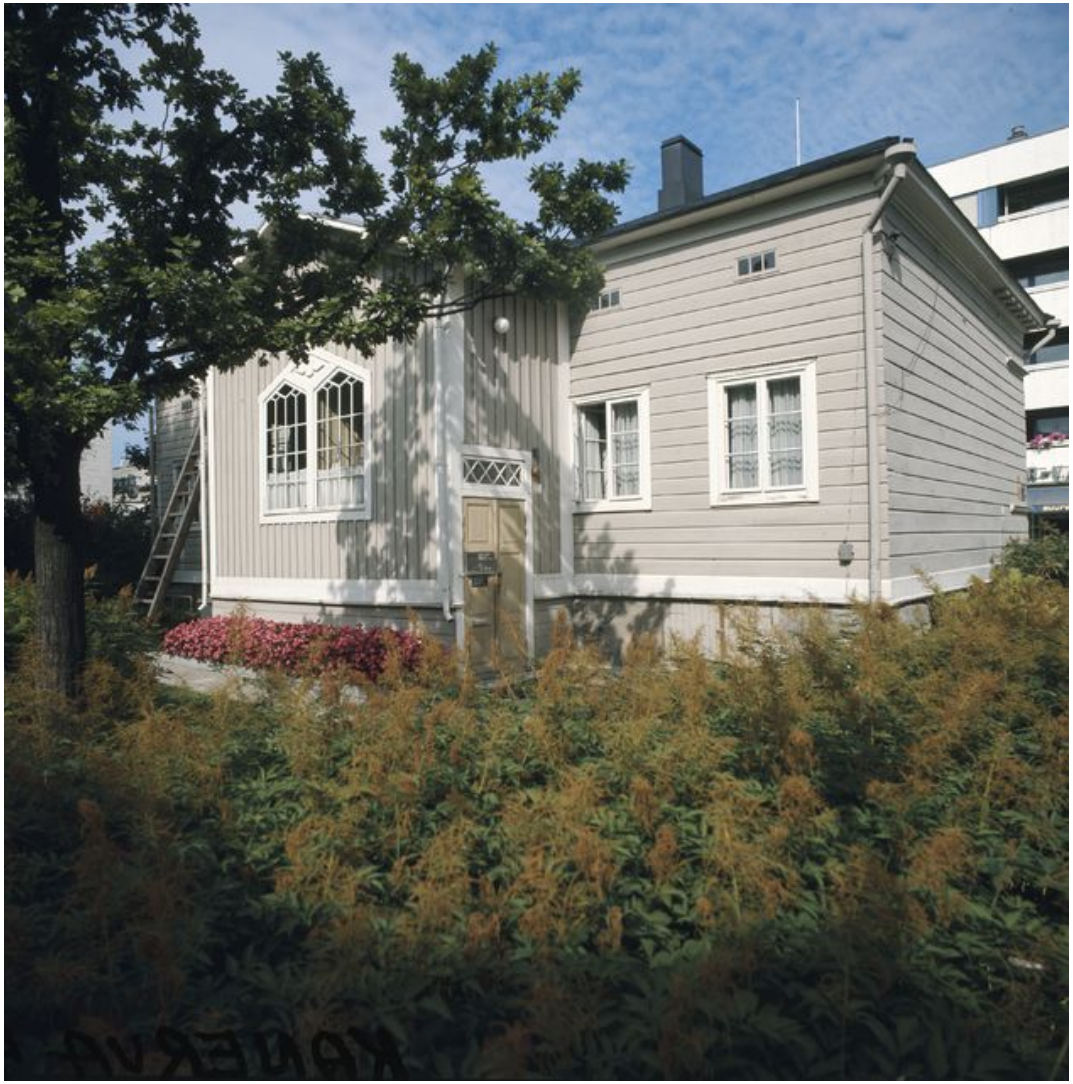
1970 Sokoksen asemapiirros kuvaa Sibeliuksen syntymäkodin ympäristön muutoksia.

Kuva 53. Asemapiirros 1970. Hämeenlinnan kirjasto.

Kuva 54. SOK:n rakennusosastolla Pauli Lehtinen suunnitteli uuden tavaratalon, johon rakennettiin myös laaja pysäköintikansi. Rakentamistyön suoritti Rakennustyö Oy. Harjannostajaiset vietettiin 18.6.1971. Arvo Granholm. HKMA.

Kuva 55. Teuvo Kanerva. Sibeliuksen syntymäkodin ympärille on toteutettu kaavan mukainen istutusalue. 1975 MO.

1972 Suomen muinaistieteellinen toimikunta muutetaan Museovirastoksi.

1975 Museovirasto kuvaa Sibeliuksen syntymäkodin uudelleen. Ympärille on toteutettu istutukset.

Rakennuksen ulkoväritys on vaihtunut useaan otteeseen. valokuvien perusteella ennen entisöintiä uusrenessanssivuoraus koristeineen oli maalattu kauttaaltaan vaaleaksi, inventoinnissa 1964 mainitaan värinä kellertävän harmaa ja 1980 inventointi kuvaa 1975 valokuvassa näkyvää väriä punertavaksi beigeksi.

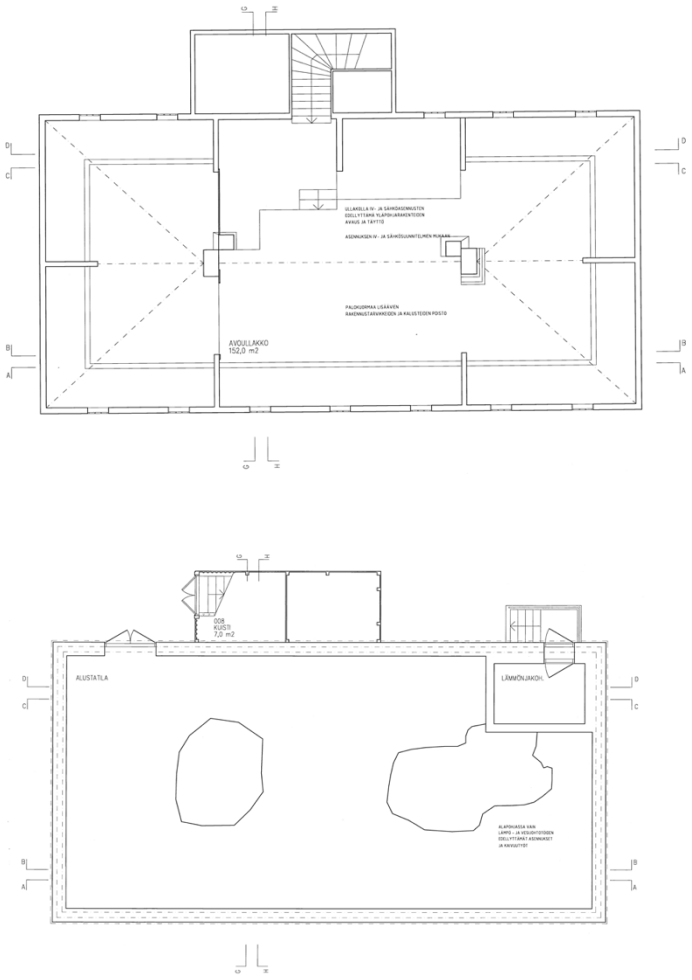

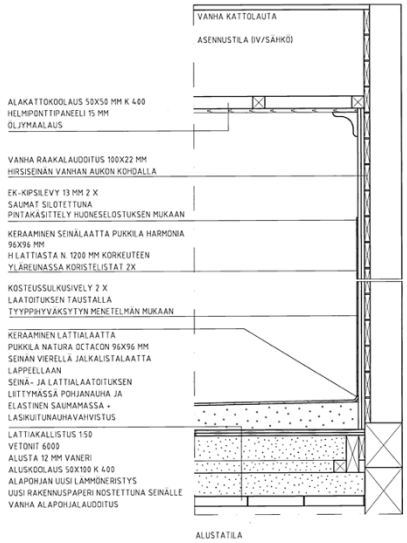
Kuvat 56 ja 57. Hallituskatu 2018 ja 1988. Lehtikuva, Kaupunkiuutiset. HKMA.

Sibeliuksen syntymäkodin lähiympäristö on säilynyt lähes samana 1970-luvulta saakka. As Oy Hämeentorin ikkuna-aukoton pääty suunniteltiin oletetun tulevaisuuden mukaan, jossa matala puutalo olisi purettu ja korttelia jatkettu 5. kerroksen korkeudessa.

2002-06 Kaupunginhallitus antoi historialliselle museolle luvan sisärestauroinnin suunnittelulle. Suunnittelijana toimi arkkitehti Virpi Tervonen Lahdesta. Etelä-Suomen lääninhallitus myönsi EU:n ja valtion rahoitusta Sibeliuksen syntymäkodin sisäpuoliseen restaurointiin ja korjaukseen. Restauroinnin yhteydessä nykyaikaistettiin talotekniikkaa. Korjaus ja restaurointi jatkoivat 1960-luvun linjausta Sibeliuksen aikakauden uudelleen konstruoinnista.

2007 8.12. uudistettu museo avautui yleisölle.

Huone, jossa säveltäjä syntyi vuonna 1865, oli pitkään pelkkänä varastohuoneena. Restauroinnin yhteydessä tuo huone kunnostettiin ja kalustettiin 1860-luvun makuuhuoneeksi, jossa väritys, tapetit, lattiat ja ovet saivat ajan ilmeen. Uuteen näyttelyhuoneeseen on muurattu aikakauden kaakeliuuni. Kodinomaisuutta ja autenttisuutta syntymäkotiin luotiin teettämällä vanhojen mallien mukaiset käsinpainetut tapetit. Mallit on otettu talosta talteen tapettikerrosten alta 1960-luvulla sekä vuonna 2006. Yhden huoneen tapettikerrosten alta löytyi sabluunamaalaus, joka maalattiin huoneen seinille vanhan mallin mukaisesti.

Kuva 58. Korjaus ja restaurointipiirrokset, arkkitehtitoimisto Virpi Tervonen 11.12.2006. Hyväksytty 2007. HKA.

3 Nykytila, säilyneisyys ja muutoksen sietokyky

3.1 Julkisivut ja materiaalit

Kuvat 59 ja 60. Katusivu ja sokkeli.

Talon katujulkisivun 1965 entisöity muotokieli jäljittelee 1830-luvun empireä. Alkuperäistä on talon koko, kivijalka ja mahdollisesti osa detaljeista. Arvokkuutta lisää entisöinnin toteutus aidoilla ajan materiaaleilla purkutaloista. Julkisivu on jaettu empiren mukaan vaakaosiin. Katufasadin keskellä katusivulla on seitsemän ikkuna-akselia, joissa kussakin kuusiruutuinen asuinkerroksen ikkuna ja sen yllä leveä kolmiruutuinen ullakkoikkuna ilman kehyspuita. Empirevuoraus on vuodelta 1965, ulkovärityks 2000 ja laaja entisöinti sisätiloihin valmistui 2007. Julkisivu on verhottu leveällä puolipontatulla vaakalaudoituksella, yläosasta sileällä laudoituksella. Harmaakivipaasien tuuletusluukut ovat jääneet nostetun katupinnan tasoon ja muurattu pienemmiksi.

Kuva 61. Ikkuna kadulle.

Reunimmaisten ikkunoiden yläpuolella on arkkivolttikaaret, joiden sisäpinta sileää laudoitusta. Alla profiloidusta laudasta kasetit, joiden keskellä kohopeilit. Ikkunoiden kehys on profiloitua lautaa ja kehyksen yllä on sileä matala otsikkopeili ja profiloitu suora palkki. Kivijalka on matala, harmaagraniittipaasia, jonka päällä yksinkertainen puinen valkoiseksi maalattu vesilista ja leveä seinälista.

Ikkunapuitteissa on harmaan vihreä öljymaalaus. Profiloitu vaakalista ikkunoiden alareunan tasossa on myös ikkunoiden kehyspuu. Ullakkokerrosta ja fasadin keskiosaa erottaa profiloitu lista ullakon ikkunoiden alareunassa. Osia erottaa profiloidut valkoiseksi maalatut listat. Räystäslistan hammastus ja vaakalistat kiertävät päätyjen puolelle noin 1,5m päätysivusta.

Kuva 62. Ikkuna kadulle.

Kuva 63. Vaakalista.

Kuva 64. Länsipääty.

Kuva 65. Pihasivu.

Kuva 66. Pihan ikkunan listoitus.

Pihasivun puolella maan pinta on katutasoa alempana ja sokkelista on käynnit kellareihin, joita ei tutkittu. 1964 korjauksissa kellareihin on valettu betonista uusia tiloja ja niitä on korjattu 2007. Suuri kuisti sijaitsee hieman keskilinjan sivussa, ja siinä on pystyrimalaudoitus. Pihasivulle on palautettu ikkunoita. Niissä hammastusprofilointi ikkunan yllä otsalaudan alla. Kuistin räystään karniisilauta on koristeltu puolipyörein koristeaihein, joissa on reikä. Kuistin alaosa on verhottu vaakalaudoituksella. Kuistin ikkunat ovat pieniruutuisia ja puitteiden väri harmaan vihreä. Päädyn ikkunassa koristeellinen muoto, jossa ikkunaparien kärjissä vinoneliöt ja niiden välisessä lautakehyksessä koristeaihe. Kuistin räystäskoristelu ja kiilaikkuna edustavat entisöintiä edeltävää, talon 1800-luvun jälkipuoliskon kerrostumaa.

Ullakonikkunoissa pihanpuolella on kapea lautakehys. Räystäässä pihan puolella ei ole koristeaiheita. Sisäänkäynti on kuistin torin puolelta, portaat sijaitsevat kuistin sisällä. Kolmipeilisten pariovien päällä on vaakaikkuna, jossa vinoneliöruudutus.

Kuvat 67 ja 68. Kuisti ja ullakkoikkuna pihalle.

Sibeliuksen syntymäkodin pihan puoli on rajattu harmailla luonnonkiviharkoilla ja mustaksi maalatulla metalliaidoin. Kuistin molemmin puolin on kaksi nupukivialuetta, jotka kehystävät kahta puuta ja kantoa. Kulkureitit ovat hiekkapintaisia. Ympäröivä alue on laatoitettu luonnon- ja betonikivin ja siihen upotettu valaisimia. Länsipuolella on pieni kivetty aukiomainen tila, joka toimii läpikulkureittinä edelleen osin käytössä olevaan kauppakeskukseen, aukion laidassa sijaitsee ajoluiska sekä portaat kellariin. Tammi on korttelin ainoita suuria puita.

Kuva 69. Pihanpuolella sijaitsee portaita ja sisäänkäyntikuistia ympäröivä alue on rajattu metalliaidalla, puiden ympäristö on kivetty.

4 Yhteenveto

4.1 Suositeltavat säilytettävät arvo- ja ominaispiirteet

Sibeliuksen syntymäkodin arvo on henkilö- ja kulttuurihistoriallisessa sisällössä ja pitkään jatkuneessa museotoiminnassa. Kaupunkikuvallisesti rakennus edustaa varhaista kerrosta, joka on kuitenkin jäänyt kasvaneen kaupungin jalkoihin. Tontin vanhasta, useita rakennuksia käsittäneestä tiiviistä pihapiiristä on säilynyt vain toinen asuinrakennuksista. Entisöinnissä käytetyt purkutalojen 1800-luvun alkupuolen rakennusosat ovat erittäin arvokkaita vaalittavia materiaaleja. Rakennuksen lähiympäristön jäsentely on useammalta kaudelta, joiden kerroksellisuus ei ole erityisen arvokasta. Rakennuksen sijainti, hirsikehikko ja talon päämuoto ovat alkuperäisiä.

- Rakennuksen kokonaishahmo on suositeltavaa säilyttää: kattomuoto, hirsikehikon koko, ikkuna jaotukset, julkisivujen vaakajaotus, päämassan räystäskoristelut ja luonnonkivisokkeli ovat alkuperäisiä. Mahdolliset muutokset tulee suunnitella kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuksen ehdoilla, restauroinnin ammattiosaamista hyödyntäen.
- Julkisivut kestävät heikosti muutoksia, on suositeltavaa säilyttää entisöinnissä käytetyt alkuperäiset materiaalit, muotokieli, detaljit.
- Pitkä suojeluhistoria, sisätilojen restaurointi ja museotoiminta.
- Pihasivu ja kuisti voidaan liittää mahdolliseen uuteen rakenteeseen alkuperäistä ilmettä kunnioittaen, pihasivun länsipääty kestää muuttuneena parhaiten liittämisen vanhaan.

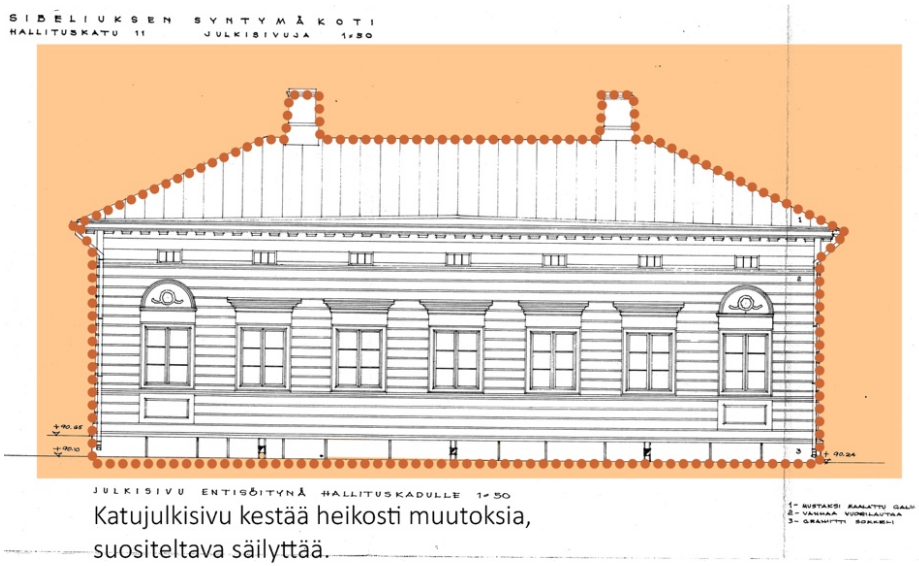
4.2 Suositukset ja kehityskohteet

- Julkisivun ylläpidossa tulee korjata vanhat rakennusosat, ei korvata uusilla. Rakennusteknisissä muutostarpeissa on pyrittävä säilyttämään alapohjan tuuletus, liian tiiviit rakenteet tai vanhojen rakenteiden vaurioituminen esim. kadun pinnan korkeuden vaikutukset rakenteisiin. Rakennuksen uudehkot vesirännit tulisi vaihtaa rakennuksen tyyliin sopiviksi.
- Museotoiminnan kehittäminen myös rakennuksen ulkopuolella, kulttuuritoiminnan kerros korttelissa; henkilöhistoria, musiikin esittämisen ja kuuntelun mahdollisuudet museon alkuperäisenä toimintaideana. Museotoimintojen turvaaminen ja kehittäminen korttelissa on edellytys talon säilyttämiselle.
- Tontilla sijaitsevat korttelin ainoat aukiomaiset tilat ja puut, jäänteet tonttien ja palokujien luonteesta, jotka olisi suositeltava huomioida korttelin kehittämisessä.
- Taloa ympäröivä pihatilaa tulisi kehittää joko kaupunkiaukiona tai museotoimintaa tukevana tilana.
- Sibeliuksen syntymäkodin ympäristössä on mahdollisuus kehittää kaupunkiaukio tai urbaania sisätilaa tukemaan museotoimintaa. Syntymäkodin katujulkisivu on talon arvokkain rakennushistoriallinen osa. Katu ja aukiotilan tulisi erottua toisistaan.

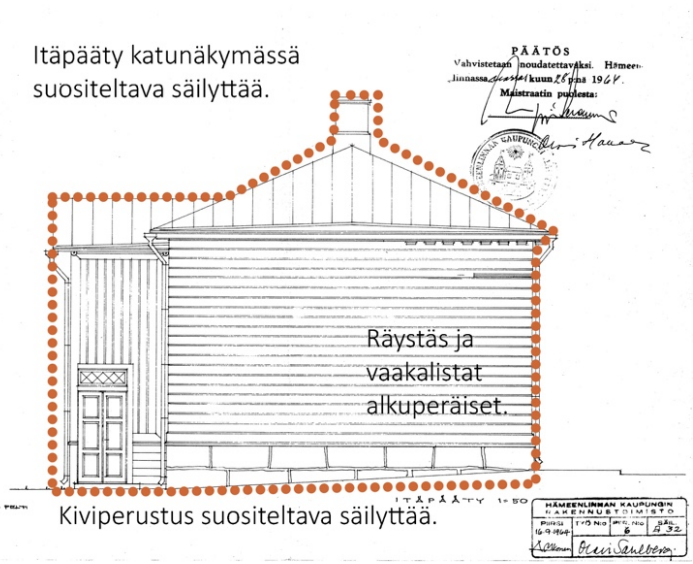
4.3 Liitteet: Sibeliuksen syntymäkodin julkisivut ja huomioita muutoksen sietokyvystä.

LIITE 1 Sibeliuksen syntymäkodin muutoskestävyys
Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy

Rakennuksen liittämistä ympäristöönsä on suositeltava kehittää: rakennuksen välitön ympäristö, katumaisema, valaistus, kulkureitit, mahdollisesti tukevat museopalvelut rakennuksen ulkopuolella. Rakennuksen kokonaishahmo ei kestä muutoksia.
Rakennuksen katto on korttelin kattomaiseman arvokas merkittävä kerros.

Katujulkisivu kestää heikosti muutoksia, suositeltava säilyttää.

Itäpääty katunäkymässä suositeltava säilyttää.

Räystäs ja vaakalistat alkuperäiset.

Kiviperustus suositeltava säilyttää.

MUUTOSKESTÄVYYS JA SÄILYNEISYYS

RAJATTU ALUE SUOSITELTAVA SÄILYTTÄÄ, KESTÄÄ HUONOSTI MUUTOKSIA

ALUEELLA TEHTY MUUTOKSIA

VALOMAINOSTEN SIJAINTI, SUOSITELTAVAA SIJOITTAA UUDET MAINOKSET SAMOILLE PAIKOILLE

KEHITETTÄVÄ ALUE KESTÄÄ MUUTOKSIA, SUOSITELTAVAA KÄYTTÄÄ ALKUPERÄISIÄ MATERIAALEJA

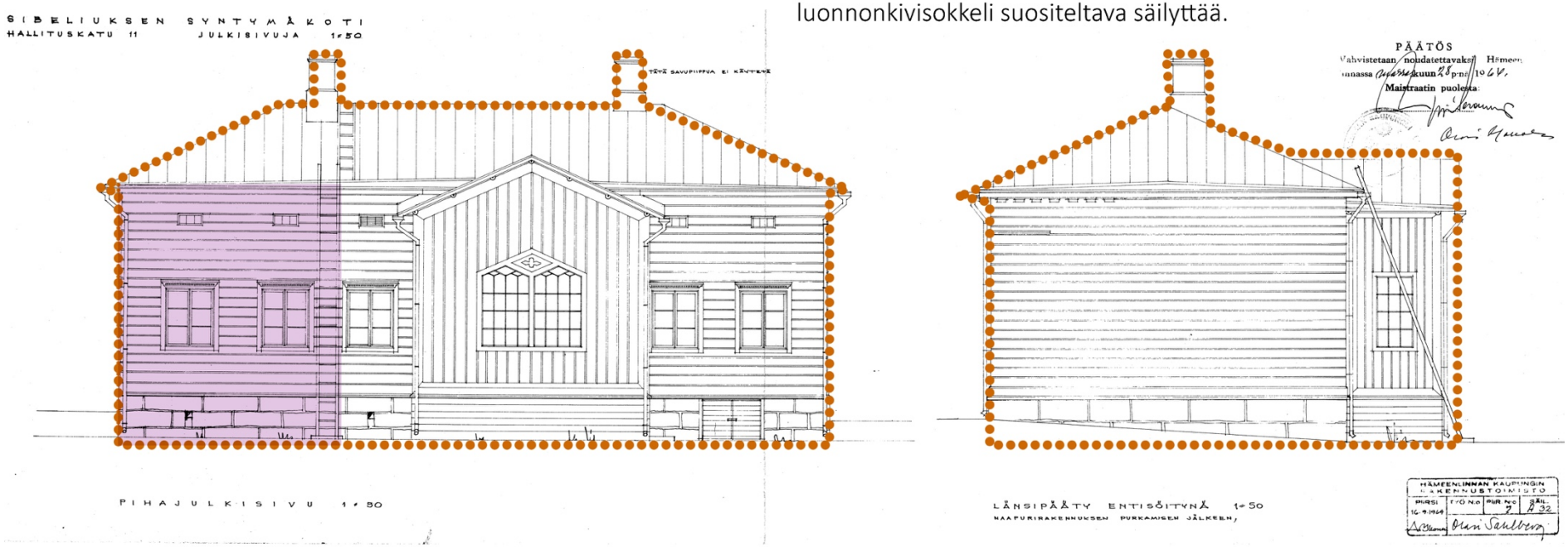
LIITE 2 Sibeliuksen syntymäkodin muutoskestävyys

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy

Rakennuksen liittämistä ympäristöönsä on suositeltava kehittää: rakennuksen välitön ympäristö, valaistus, kulkureitit, mahdollisesti tukevat museopalvelut rakennuksen ulkopuolella. Rakennuksen katto on korttelin kattomaiseman arvokas merkittävä kerros.

Pihasivun länsipääty on aiemmin ollut yhdistetty toiseen rakennusosaan, mahdollinen kehittämis- ja yhdistämisalue vanhaa kunnioittaen.

Päädyn katumaisemaan vaikuttava osa kestää heikosti muutoksia.
Räystäskoriste, vaakalistat, kuisti ja luonnonkivisokkeli suositeltava säilyttää.

MUUTOSKESTÄVYYS JA SÄILYNEISYYS

RAJATTU ALUE SUOSITELTAVA SÄILYTTÄÄ, KESTÄÄ HUONOSTI MUUTOKSIA

ALUEELLA TEHTY MUUTOKSIA

VALOMAINOSTEN SIJAINTI, SUOSITELTAVAA SIJOITTAA UUDET MAINOKSET SAMOILLE PAIKOILLE

KEHITETTÄVÄ ALUE KESTÄÄ MUUTOKSIA, SUOSITELTAVAA KÄYTTÄÄ ALKUPERÄISIÄ MATERIAALEJA

Pihasivu voidaan liittää museotoimintaa tulevaan uudisrakentamiseen vanhaa kunnioittaen. Rakennuksen katto- ja kokonaismuoto, entisöinnissä käytetyt 1800-luvun materiaalit, kuten vuoraus, räystäskoriste ja ikkunat on suositeltava säilyttää ja tarvittaessa kunnostaa.

5 Lähteet

Antila-Andersson, Hanna. S*ibeliuksen syntymäkodille etsitään alkuperäisempää ilmettä.*
Hämeen Sanomat 5.3.2002

EHO-Sokos. Tavaratalo Hämeenlinnassa 1971-1996. Toim. Sirkku Mattila, Pauli Riikonen ja Leena Lehtonen. Hämeenlinna: RO-Offsett. Pienpainate, 2017.

Keski-Korpela, Nina. *Sibeliuksen syntymäkodissa voi kurkistaa huoneeseen, josta kaikki alkoi*.
Yle uutiset 8.12.2015

Koskimies, Yrjö Samuel. *Hämeenlinnan kaupunki 1945-1974: Historiikki*. Hämeenlinna: Karisto, 1977.

Kunnallis-historiallinen kertomus Hämeenlinnan kaupungista, toim. Tyko Hagman, Hämeenlinna 1900.

Lilius, Henrik, Marja-Liisa Ripatti, Inka-Maria Laitila ja Voitto Ahonen. *Arx Tavastica 8. Hämeenlinna: Tavastehus*. Hämeenlinna: Hämeenlinnan kaupunki, 1989.

Lilius, Henrik. *Kaupan arkkitehtuuria suomalaisessa puukaupungissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2003.

Lilius, Henrik, and Pekka Kärki. *Suomen Kaupunkirakentamisen Historia: II*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2014.

Lindeqvist, K. O. *Hämeenlinnan kaupungin historia: II osa, Kaupungin historia Ruotsin vallan aikana*. Hämeenlinna: Hämeenlinnan kaupunki, 1926.

Lindeqvist, K. O. *Hämeenlinnan Kaupungin Historia. III osa: Hämeenlinnan kaupungin historia vuosina 1809-75*. Hämeenlinna: Hämeenlinnan kaupunki, 1930.

Oramo, Ilkka. *Jean Sibelius, kuvaelämäkerta,* Helsinki: Otava, 1965.

Putkonen, Lauri, and Marja Ivars. *Kyliä ja kortteleita: Hämeenlinnan ja Hattulan rakennuskulttuuriselvitys.* Hämeenlinna, 2003.

Rakennettu Kulttuuriympäristö: Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Helsinki: Ympäristöministeriö, 1993.

Sibeliuksen syntymäkoti. Museon esite, 24 s. https://hmlmuseo.fi/wp-content/uploads/2016/05/suomi-ruotsi_2015_NETTI.indd_.pdf ladattu 25.9.2018

Siren, Vesa. *Aina poltti sikaria. Jean Sibelius aikalaisten silmin*. Helsinki: Otava. Uudistetun laitoksen 1. painos, 2012.

Toivola, Harald. *Jean Sibeliuksen syntymäkoti.* Hämeenlinna-seuran 20-vuotisjulkaisu, 1970, 23-24.

Tuominen, Laura. *Ensimmäinen rakennussuojelulaki: laki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta 1964,* 2017. http://www.sadanvuodensatoa.fi/artikkelit/ensimmainen-rakennussuojelulaki-laki-kulttuurihistoriallisesti-huomattavien-rakennusten-suojelusta-1964 viitattu 25.9.2018

Vikman, Laura. *Mikkelin kauppakatujen historiaselvitys*. Mikkelin kaupunki 2014. https://issuu.com/mikkelinkaupunki/docs/mikkelin_kauppakatujen_historiaselv viitattu 21.9.2018

Virtanen, Aimo. *Sibeliuksen syntymäkoti avautuu Hämeenlinnassa entistä aidompana.* Turun sanomat 8.12.2007

Painamattomat lähteet:

Kärki, Pekka. *Hallituskatu 11, tontti 2a, kortteli 1, kaupunginosa III,* rakennusinventointiselostus ja valokuvat, Hämeenlinnan historiallinen museo, Hämeenlinnan kaupungin museon arkisto, 16s., 1964.

Pietilä, Kirsti. *Hallituskatu 11, III/I/EM rakennusinventointi lomakkeille*. Hämeenlinnan historiallinen museo, Hämeenlinnan kaupungin museon arkisto, 3s., 1980.

Jean Sibelius http://www.sibelius.fi/suomi/suku_perhe/index.html viitattu 1.10.2018

Sibeliuksen syntymäkoti, Hämeenlinnan kaupunki https://hmlmuseo.fi/kohteet/sibeliuksen-syntymakoti/ viitattu 1.10.2018

Sibelius-museo, http://www.sibeliusmuseum.fi/fi/arkisto/kokoelmat/jean-sibelius/ viitattu 1.10.2018

Informantit:

Luukkanen Jarmo, REIM-isännöinti, Hämeenlinna.